

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Кафедра філософії права та юридичної логіки**

ЗАТВЕРДЖУЮ

**Перший проректор НАВС
полковник поліції**

Станіслав ГУСАРЄВ

2023

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Статус дисципліни: обов'язкова
Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)
Ступінь вищої освіти: бакалавр
Галузь знань: 08 Право
Спеціальність: 081 Право
Освітньо-професійна програма: Право
Форми здобуття вищої освіти: денна, заочна
Мова викладання: українська
Форма підсумкового контролю: екзамен

Київ – 2023

Розробники:

Олег ПАВЛИШИН, завідувач кафедри, доктор юридичних наук, доцент;
Михайло КОСТИЦЬКИЙ, професор кафедри, доктор юридичних наук,
професор;
Віталій КРАВЕЦЬ, доцент кафедри, кандидат юридичних наук, доцент;
Юрій СИМОН, доцент кафедри, кандидат філософських наук, доцент.

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ від 22 грудня 2022 року, протокол № 8

Завідувач кафедри

Олег ПАВЛИШИН

Схвалено науково-методичною радою НАВС від 25 01 2023 року, протокол № 5

Голова науково-методичної ради

Станіслав ГУСАРЕВ

Результати перегляду робочої програми навчальної дисципліни
Робоча програма переглянута на 20__/20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток __).

(потрібне підкреслити)

протокол засідання кафедри
від __. __ 202__ . __

протокол науково-методичної ради
від __. __ 202__ . __

Завідувач кафедри

Голова НМР

_____
(Ім'я ПРИЗВИЩЕ)

_____
(Ім'я ПРИЗВИЩЕ)

Робоча програма переглянута на 20__/20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток __).

(потрібне підкреслити)

протокол засідання кафедри
від __. __ 202__ . __

протокол науково-методичної ради
від __. __ 202__ . __

Завідувач кафедри

Голова НМР

_____
(Ім'я ПРИЗВИЩЕ)

_____
(Ім'я ПРИЗВИЩЕ)

Робоча програма переглянута на 20__/20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток __).

(потрібне підкреслити)

протокол засідання кафедри
від __. __ 202__ . __

протокол науково-методичної ради
від __. __ 202__ . __

Завідувач кафедри

Голова НМР

_____
(Ім'я ПРИЗВИЩЕ)

_____
(Ім'я ПРИЗВИЩЕ)

1. Загальні відомості про навчальну дисципліну

Предметом навчальної дисципліни є світоглядно-методологічний зміст сутності права, особливості його розуміння як універсальної цінності в житті окремої особи і суспільства в цілому, співвідношення філософсько-правового осмислення права з іншими підходами до його осягнення.

Мета й завдання навчальної дисципліни

Метою вивчення навчальної дисципліни є засвоєння світоглядно-методологічного змісту права і правовідносин, поглиблення та конкретизація знань з філософії права та юридичних наук в галузі правничої діяльності.

Завдання навчальної дисципліни:

- формування системних та глибоких знань про об'єкт, предмет і методи філософії права, її понятійно-категоріальний апарат, основні вітчизняні та зарубіжні філософсько-правові школи, типи праворозуміння; сутність та зміст права як міри свободи особи в її взаємовідносинах із державою, владою, законом;

- осмислення філософсько-методологічних підвалин сучасної юриспруденції для їх ефективного застосування у професійній практичній діяльності;

- формування особистої політичної і громадянської позиції; уміння визначати ціннісно-нормативні принципи аналізу різних типів праворозуміння; розуміння змісту універсального загальноєвропейського та українського конституційного принципу верховенства права, вміння застосовувати його в узгодженості з принципами справедливості та законності;

- підвищення рівня світоглядної та правової культури; розвиток вмінь застосування філософських методів до професійної та дослідницької діяльності;

- формування творчих підходів у пізнанні філософсько-методологічних аспектів феномену права та виявлення світоглядно-методологічних джерел сучасних парадигм юриспруденції;

- закріплення знань щодо методологічних засад розуміння і цільового використання філософських термінологічних систем.

Пререквізити: юридична логіка, юридична деонтологія, теорія держави та права, соціологія.

Постреквізити: конституційне право, міжнародний захист прав людини, кримінальне право.

Під час вивчення навчальної дисципліни здобувачі вищої освіти повинні набути наступні компетентності:

Загальні компетентності (ЗК):

ЗК1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК2. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК8. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК10. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

ЗК11. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства; усвідомлення цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідності його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності:

СК1. Здатність застосовувати знання з основ теорії та філософії права, знання і розуміння структури правничої професії та її ролі у суспільстві.

СК2. Здатність аналізувати ретроспективи розвитку правових явищ та процесів у контексті їх впливу на сучасну правову систему.

СК3. Цінування та повага до гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння її правової природи.

СК8. Здатність застосовувати правові принципи та доктрини.

СК13. Здатність до критичного та системного аналізу правових явищ.

Програмні результати навчання:

РН1. Визначати переконливість аргументів у процесі оцінки заздалегідь невідомих умов та обставин.

РН5. Давати короткий правовий висновок щодо окремих фактичних обставин з достатньою обґрунтованістю.

РН6. Оцінювати недоліки і переваги певних правових аргументів, аналізуючи відому проблему.

РН18. Застосовувати в професійній діяльності основні сучасні правові доктрини, цінності та принципи функціонування національної правової системи.

РН19. Пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів.

Очікувані результати навчання: у результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен:

знати:

сутність філософії права як вищого рівня правової свідомості, її специфіку і місце в системі правової науки, генезис філософії права, її об'єкт, предмет, систему методів, основні теоретичні конструкції; основні положення філософсько-правових систем щодо правничої діяльності, розуміння її найзагальніших підстав у відповідних напрямках підготовки для вирішення професійних завдань у галузі права в умовах сучасного інформаційного суспільства;

вміти:

аналізувати проблеми сучасного правового життя України та світу, виявляти основні тенденції розвитку правової системи України, інших держав та міжнародних відносин, об'єднувати методологічні можливості філософського та правового підходів щодо актуальних проблем розвитку правової реальності; аналізувати основні філософсько-правові та юридичні категоріальні концепти не тільки в історичному контексті, але й в аспекті розбудови України як правової держави;

володіти навичками:

застосовувати нормативно-правові акти, керуючись міжнародними стандартами прав людини, що знайшли обґрунтування у філософсько-правових концепціях видатних мислителів.

2. Структура навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика навчальної дисципліни			
	денна форма здобуття вищої освіти		заочна форма здобуття вищої освіти	
	д/б	ксф	д/б	ксф
Кількість кредитів ECTS – 4	рік підготовки			
	1	2		2
	Семестр			
	2	3		3
Загальна кількість годин – 120	Лекції			
	16	16		8
	Семінарські			
	44	44		14
	Практичні			
	Самостійна робота			
	60	60		98
	Вид контролю			
екзамен	екзамен		екзамен	

3.1. Тематичний план

(для здобувачів вищої освіти ступеня бакалавра, за денною формою навчання, за кошти державного бюджету та кошти фізичних або юридичних осіб)

№ з/п	Назва тем	Нормативний обсяг годин	Всього годин з викладачем	З них:			
				Лекцій	Семінарських занять	Практичних занять	Самостійна робота
1	Предмет та призначення філософії права. Філософська культура правника.	18	10	4	6		8
2	Типи праворозуміння як способи осмислення сутності права.	18	10	2	8		8
3	Онтологічний зміст сутності і структури права.	18	8	2	6		10
4	Пізнання і розуміння істини в праві: епістемологічний вимір.	16	8	2	6		8
5	Справедливість і законність в системі правових цінностей.	18	8	2	6		10
6	Сутність людини як основа антропологічного обґрунтування права.	16	8	2	6		8
7	Актуальні проблеми взаємодії права та влади в контексті євроінтеграції та глобалізації.	16	8	2	6		8
Всього годин		120	60	16	44		60
Підсумковий контроль – екзамен							

3.2. Тематичний план

(для здобувачів вищої освіти ступеня бакалавра, за заочною формою навчання,
за кошти фізичних або юридичних осіб)

№ з/п	Назва тем	Нормативний обсяг годин	Всього годин з викладачем	З них:			
				Лекцій	Семінарських занять	Практичних занять	Самостійна робота
1	Предмет та призначення філософії права. Філософська культура правника.	18	4	2	2		14
2	Типи праворозуміння як способи осмислення сутності права.	18	4	2	2		14
3	Онтологічний зміст сутності і структури права.	16	2		2		14
4	Пізнання і розуміння істини в праві: епістемологічний вимір.	16	2		2		14
5	Справедливість і законність в системі правових цінностей.	18	4	2	2		14
6	Сутність людини як основа антропологічного обґрунтування права.	16	2		2		14
7	Актуальні проблеми взаємодії права та влади в контексті євроінтеграції та глобалізації.	18	4	2	2		14
Всього годин		120	22	8	14		98
Підсумковий контроль – екзамен							

4.1. Плани семінарських і практичних занять

*Денна форма здобуття вищої освіти,
за кошти державного бюджету та
кошти фізичних або юридичних осіб*

Тема 1. Предмет та призначення філософії права. Філософська культура правника (6 год.)

Семінарське заняття – 2 год.

Навчальні питання до семінарського заняття

1. Світогляд, його структурна організація, типи та їх сутність.
2. Етимологія та змістовне наповнення поняття «філософія».
3. Предмет, структура та функції філософії.

Завдання для вирішення та обґрунтування правильної відповіді (тести)

1.Що є предметом філософії?

- а. окремо взяті світ або людина
- б. принципи абстрактного мислення та закони мислення
- в. відношення людини до світу та світ в цілому
- г. визначні відкриття у сфері духовності, людської свідомості

2.Яке визначення світогляду є найбільш повним?

- а. певний еталон мислення людини та спосіб здобуття знання
- б. філософське вчення, що визнає певну модель світу та мислення
- в. форма суспільної самосвідомості за допомогою якої людина сприймає, осмислює світ та своє місце в ньому
- г. процедура інтелектуального конструювання людської свідомості

3.Які галузі знань охоплювала філософія до XVIII ст.?

- а. суспільствознавчі
- б. природничо наукові
- в. всі існуючі
- г. жодних

4.Назвіть історичні типи світогляду?

- а. віровчення, анімізм, тотемізм
- б. фетишизм, магія, філософія
- в. міфологія, релігія, філософія
- г. міфологія, суспільна психологія, ідеологія

5.В чому сутність філософського світогляду?

- а. форма світогляду, що відображає світ в емпіричному знанні
- б. теоретична форма світогляду, що осмислює світ у поняттях, які відображають розвиток науки
- в. синкретична форма світогляду, що відображає світ в чуттєво-наочному образі

г. форма світогляду, що ділить світ на надприродний і земний, і ставить земний світ в залежність від надприродного

6. В чому сутність релігійного світогляду?

а. міркування людини та способи здобуття знання

б. теоретична форма світогляду, що осмислює світ у поняттях, які відображають розвиток науки

в. форма світогляду, що ділить світ на надприродний і земний, і ставить земний світ в залежність від надприродного

г. форма світогляду, що відображає світ в чуттєво-наочному образі

7. Виділіть одну із характерних рис міфологічного світогляду?

а. теоретична форма світогляду, що відображує світ у поняттях і обумовлених знаннях

б. форма світогляду, що відображає світ в чуттєво-наочних образах

в. форма світогляду, що ділить світ на надприродний і земний, і ставить земний світ в залежність від надприродного

г. форма колективного світогляду, що відображає світ в емпіричному знанні

8. Що є характерною рисою філософського мислення?

а. довіра до авторитетів

б. домінування аналітичного мислення над вірою

в. вільний пошук істини та намагання все піддавати сумніву

г. ототожнення бога і природи

9. Що, перш за все, прагнуть пізнати філософи?

а. переконання та звички людей в історичному процесі

б. зовнішню природу та закономірності фізичних явищ

в. найзагальніші підстави, першооснови буття світу

г. унікальність людської свідомості

10. Світоглядна функція філософії полягає?

а. у раціональному обґрунтуванні езотеричних таємниць людини

б. сприяє неупередженому ставленню до світу культури

в. в постановці і пошуку відповіді на смисложиттєві питання

г. змушує долати об'єктивні перешкоди на шляху досягнення достовірного знання

Додаткові питання та завдання

1. Виділіть загальне і особливе в історичних типах світогляду.

2. Що є предметом філософії?

3. Сформулюйте основне питання філософії.

4. Які функції виконує філософія?

5. Чому майбутньому правнику необхідно вивчати філософію права?

Теми доповідей

1. Філософія як мудрість, спосіб життя і тип світогляду.

2. Основні підходи до визначення основного питання філософії, його зміст і структура.
3. Генеза предмета філософії в європейській традиції.
4. Загальна характеристика історичних типів світогляду.
5. Головні відмінності між західною і східною парадигмами філософії.

Семінарське заняття – 2 год.

Навчальні питання до семінарського заняття

1. Філософія права в системі філософських та юридичних наук.
2. Особливості філософії права як науки про граничні засади права.

Семінарське заняття – 2 год.

Навчальні питання до семінарського заняття

1. Предмет, структура і головне завдання філософії права.
2. Функції і значення філософії права. Філософська культура правника.

Завдання для вирішення та обґрунтування правильної відповіді (тести)

1. Яка проблема властива предмету філософії права?

- а. проблема структурування системи права
- б. проблема співвідношення норм права і статей законодавства
- в. проблема розрізнення і співвідношення права та закону
- г. проблема систематизації законодавства

2. Питання, чому існує право як певна форма буття, відмінна від інших, досліджує правова?

- а. онтологія
- б. гносеологія
- в. аксіологія
- г. антропологія

3. Особливості процесу пізнання правової реальності вивчає правова?

- а. онтологія
- б. аксіологія
- в. гносеологія
- г. праксеологія

4. Яка галузь філософії права досліджує систему правових цінностей?

- а. правова онтологія
- б. правова аксіологія
- в. правова антропологія
- г. правова гносеологія

5. Вивчення філософії права насамперед сприяє?

- а. розвиткові умінь адекватно застосовувати норми права
- б. розвиткові умінь аналізувати тексти нормативно-правових актів

- в. розвиткові стресостійкості майбутніх правників
- г. світоглядному розвиткові майбутніх правників як самостійно мислячих, політично незаангажованих громадян

6. Яка галузь філософії права досліджує антропологічні передумови становлення права?

- а. правова онтологія
- б. правова гносеологія
- в. правова аксіологія
- г. правова антропологія

7. Який з варіантів найточніше відображає статус філософії права як сфери пізнання?

- а. філософія права – це розділ філософії
- б. філософія права – це юридична наука
- в. філософія права – це міжгалузєва сфера теоретичного знання, що знаходиться на межі філософії і правознавства
- г. філософія права – це духовна практика самопізнання правосвідомості

8. Самостійною філософською дисципліною філософія права стала завдяки виданню у 1820 р. праці «Філософію права»?

- а. Арістотелем
- б. Г. Гегелем
- в. І. Кантом
- г. Т. Шевченком

9. Який з варіантів найповніше відображає особливості предмета філософії права?

- а. філософія права досліджує найзагальніші закономірності об'єктивного розвитку правової дійсності
- б. філософія права досліджує найзагальніші закономірності відношення людини і правової дійсності
- в. філософія права досліджує найзагальніші закономірності відображення правової дійсності у свідомості людини
- г. філософія права досліджує найзагальніші закономірності буття загальнолюдських цінностей у правовій дійсності

10. Що є елементом предмету філософії права?

- а. роль права у житті людини, держави, суспільства
- б. об'єктивні властивості правозастосування
- в. умови і причини злочинності
- г. юридична техніка

Додаткові питання та завдання

1. Які існують погляди на предмет філософії права і який з них здається Вам найбільш обґрунтованим?
2. Чим відрізняються предмет філософії права від предмета загальної теорії права?

3. Яке місце посідає філософія права в системі філософських наук?
4. Яке місце посідає філософія права в системі юридичних наук?
5. Сформулюйте основне питання філософії права.

Теми доповідей

1. Основне питання сучасної філософії права та його вирішення.
2. Генеза предмета філософії права.
3. Філософія права як спосіб професійного самовизначення людини.
4. Роль філософії права у світоглядній підготовці правника.
5. Характерні риси правового світогляду.

Тема 2. Типи праворозуміння як способи осмислення сутності права (8 год.)

Семінарське заняття – 2 год.

Навчальні питання до семінарського заняття:

1. Проблема методу в філософії.
2. Загальна характеристика філософської методології.
3. Методологія філософії права та її рівні.

Завдання для вирішення та обґрунтування правильної відповіді (тести)

1. Яка з дефініцій методології найзмістовніша?

- а) це сукупність методів пізнання
- б) це система основоположних принципів пізнання
- в) це система методів, принципів, категорій та інших теоретичних положень, що забезпечують отримання нових знань
- г) це система принципів і методів пізнання

2. Методологія філософії права – це?

- а) система методів дослідження предмета філософії права
- б) система філософських принципів дослідження предмета філософії права
- в) система концептуальних ідей, принципів, філософських, загальнонаукових, конкретно-наукових, спеціально-юридичних методів, дослідження предмета філософії права
- г) система філософських принципів і методів дослідження предмета філософії права

3. Методологія пізнання права включає такі рівні?

- а) філософський, науковий, приватно-науковий
- б) філософсько-правовий, науковий
- в) системний, структурний, функціональний
- г) загально-науковий, частково-науковий

4. У філософії права поняття «філософсько-правова рефлексія» має такий зміст?

- а) одна з головних парадигм філософського мислення, що поглиблює юридичний зміст морально-метафізичними підставами
- б) філософсько-правовий метод пізнання, який полягає у предметному і критичному осмисленні людиною правового знання, його змісту і методів здобування
- в) філософська теорія, що ставить рефлексії на вершину ієрархії методів пізнання
- г) система філософських правил рефлексивного пізнання правової реальності

5.Метод наукового пізнання права – це?

- а) метод пізнання, який полягає у предметному і критичному осмисленні людиною правового знання, його змісту і методів здобування
- б) система філософських принципів дослідження права
- в) система правил, способів, прийомів, норм отримання та систематизації нових знань про право
- г) система концептуальних ідей (моделей), парадигм, філософських, загальнонаукових, конкретно-наукових, спеціально-юридичних методів, дослідження предмета філософії права

6.Інтегруюча функція філософії права полягає в?

- а) поділі системи правових знань на структурні елементи
- б) спрямовуючій ролі філософсько-правового знання, що покликане задавати напрями досліджень галузевих юридичних наук
- в) об'єднуючій ролі філософсько-правового знання щодо множини елементів права, які складають систему й створюють певну цілісність
- г) об'єднанні спеціально-юридичних методів, дослідження предмета філософії права

7.Структуру методології філософії права складають такі елементи?

- а) філософські методи, наукові методи, юридичні методи
- б) парадигми, концепти, концептуальні моделі, методологічні принципи, методи
- в) системний підхід, структурний підхід, функціональний підхід
- г) філософський рівень, загально-науковий рівень, частково-науковий рівень

8.Систему методів філософії права складають?

- а) філософські методи, наукові методи, культурні методи
- б) філософські методи, загальнонаукові методи, конкретно-наукові методи, спеціально-юридичні методи
- в) системний метод, структурний метод, функціональний метод
- г) загальнонаукові методи, частково-наукові методи, конкретно-наукові методи

9.Загальнонаукові методи пізнання права - це?

- а) прийоми і способи пізнання, які використовуються всіма або багатьма науками
- б) прийоми і способи пізнання, які використовуються окремими групами бо навіть однією наукою

- в) система характерних для правознавства методів пізнання права
- г) прийоми і способи пізнання, які зародилися у різних галузях філософії, та можуть бути використані для дослідження права

10. Конкретно-наукові методи пізнання права – це?

- а) прийоми і способи пізнання, які використовуються всіма або багатьма науками
- б) прийоми і способи пізнання, які використовуються окремими групами бо навіть однією наукою
- в) система характерних для правознавства методів пізнання права
- г) прийоми і способи пізнання, які зародилися у різних галузях філософії, та можуть бути використані для дослідження права

Додаткові питання та завдання

1. Охарактеризуйте методологію як систему принципів і способів організації пізнання права та юридичної практики.
2. Які виділяють основні концепції щодо розуміння філософської методології?
3. Проаналізуйте структуру методології філософії права.
4. Яке місце посідає філософія права в системі методології права?
5. Розкрийте методологічну функцію філософії права в системі правової науки.

Теми доповідей

1. Поняття, різновиди та класифікація методів.
2. Класичні, неklasичні та постнеklasичні методи пізнання права.
3. Поліметодологізм як сучасна тенденція розвитку методології філософсько-правового знання.
4. Загальна характеристика діалектики як методу філософії права.
5. Ієрархія методів та підходів до вивчення права: філософсько-світоглядний підхід, загальнонаукові та спеціальні методи.

Семінарське заняття – 2 год.

Навчальні питання до семінарського заняття:

1. Світоглядно-методологічні джерела, зміст та різновиди юридико-позитивістського типу праворозуміння (юридичного позитивізму).
2. Світоглядно-методологічні джерела, сутність та основні концепції природно-правового мислення (юснатуралізму).

Завдання для вирішення та обґрунтування правильної відповіді (тести)

1. Як називається філософсько-правовий напрям, в межах якого право ототожнюється з владними приписами (законом)?

- а) правовий критицизм
- б) юснатуралізм
- в) юридичний позитивізм

г) правовий екзистенціалізм

2. Моральна критика держави і права притаманна такому типу праворозуміння?

а) позитивістському

б) нормативістському

в) етатистському

г) юснатуралістському (природно-правове мислення)

3. У філософії права поняття «природне право» має такий зміст?

а) категорія філософії права, що стверджує ідею існування об'єктивних засад права, незалежних від волі людини

б) одна з головних парадигм позитивістського мислення, що поглиблює юридичний зміст морально-метафізичними підставами

в) філософська теорія, що ставить природні ідеали на вершину ієрархії цінностей

г) міра справедливості законоположень, які встановлюються державою

4. У філософії права поняття «позитивне право» має такий зміст?

а) одна з головних парадигм філософського мислення, що поглиблює юридичний зміст морально-метафізичними підставами

б) категорія філософії права, що трактує право, як «волю держави втілену в законі»

в) філософська теорія, що ставить природні ідеали на вершину ієрархії цінностей

г) система правил поведінки, що схвалюються громадською думкою

5. Юридичний позитивізм пройшов такі основні етапи розвитку?

а) перший позитивізм, другий позитивізм, третій позитивізм

б) класичний позитивізм, нормативізм, аналітична юриспруденція

в) класичний позитивізм, емпіріокритицизм, аналітичне правознавство, постпозитивізм

г) легізм, юснатуралізм, етатизм

6. Існують такі основні типи концепцій природного права?

а) перший юснатуралізм, другий юснатуралізм, третій юснатуралізм

б) географічні концепції, біологічні концепції, психологічні концепції, соціологічні концепції

в) космологічні концепції, раціоналістичні концепції, антропологічні концепції

г) діалектичні концепції, метафізичні концепції, синергетичні концепції

7. Які типи праворозуміння відображають принципово відмінні підходи до співвідношення права і закону?

а) онтологічний, гносеологічний

б) юснатуралістський, позитивістський

в) соціально-правовий, економічно-правовий

г) психологічний, соціологічний

8. У філософії права природно-правове мислення по-іншому називають?

а) юснатуралізмом

- б) юспозитивізмом
- в) правовим детермінізмом
- г) юскультуралізмом

9. Типи юридичного позитивізму в історії філософії права?

- а) юридичний, аналітичний та естатичний позитивізм
- б) легізм, нормативізм, естатизм
- в) міфологія, релігія, філософія
- г) юридичний детермінізм, нормативізм та правовий легізм

10. Парадигма – це?

- а) зразковий приклад із історичного минулого
- б) сукупність конкретно-історичних цінностей, на основі яких побудована наукова картина світу
- в) основоположна соціально-правова теорія
- г) визнане всіма наукове досягнення, яке протягом певного часу дає модель постановки проблем та їх вирішення науковому співтовариству

Додаткові питання та завдання

1. Як еволюціонувала проблема праворозуміння в історії філософії права?
2. Розкрийте переваги та недоліки правового позитивізму.
3. Поясніть переваги природно-правового мислення та яке місце закону відводиться в його структурі?
4. Охарактеризуйте основні типи концепцій природного права.
5. Назвіть основні концепції та способи обґрунтування юридичного позитивізму?

Теми доповідей

1. Протилежність і взаємодоповнюваність основних типів праворозуміння.
2. Основні типи праворозуміння як методології філософсько-правових дискурсів.
3. Гуманістичний сенс природно-правового мислення.
4. Класичні теорії та сучасні концепції природного права.
5. Принципи та типи юридичного позитивізму.

Семінарське заняття – 2 год.

Навчальні питання до семінарського заняття:

1. Загальна характеристика способів обґрунтування права.
2. Історичні типи об'єктивізму як способу обґрунтування права.

Семінарське заняття – 2 год.

Навчальні питання до семінарського заняття:

1. Характерні риси правового суб'єктивізму.

2. Інтерсуб'єктивність як парадигма сучасної концепції природного права.

Завдання для вирішення та обґрунтування правильної відповіді (тести)

1.Сутність правового закону полягає в?

- а) запровадженні прав і обов'язків громадян
- б) обов'язковості дії закону на всіх громадян, які мають права
- в) спрямованості закону на забезпечення права держави на легальний примус
- г) спрямованості закону на забезпечення невід'ємних прав і свобод людини

2.Представники юридичного позитивізму?

- а) ототожнюють право і закон
- б) протиставляють право і закон
- в) не визнають закон
- г) вважають право незалежним від держави та відмінним від закону

3.Представники юснатуралізму?

- а) ототожнюють право і закон
- б) вважають закон і право неіснуючими
- в) вважають право продуктом держави, сукупністю законодавчо закріплених норм
- г) вважають право незалежним від держави та відмінним від закону

4.Ототожнення права з будь-якими наказами держави властиве представникам такого виду юридичного позитивізму як?

- а) юридичний детермінізм
- б) «чиста теорія права» (нормативізм)
- в) аналітична юриспруденція
- г) класичного юридичний позитивізм (етатизм)

5.«Закон вважається правом тому, що є примусова норма вищого рівня – конституція, яка проголошує необхідність дотримання законів», – це позиція представників?

- а) юридичного детермінізму
- б) «чистої теорії права» (нормативізму)
- в) аналітичної юриспруденції Г. Харта
- г) класичного юридичного позитивізму (етатизму)

6.Який з постулатів НЕ належить юридичному позитивізму?

- а) право являє собою систему або сукупність норм (правил поведінки), які виражені (письмово) в нормативних актах
- б) норми права видаються державою і в них виражена воля держави
- в) саме право і його реалізація забезпечуються примусовою силою держави
- г) зміст норм чинного права підлягає оцінці в морально-етичному аспекті

7.«Вищі форми і принципи права, які стоять над позитивним правом і які володіють абсолютною або відносною значимістю, мають матеріальний або формальний характер», – це елемент?

- а) позитивного права
- б) негативного права

в) надприродного права

г) природного права

8.Космологічні концепції природного права вважають джерелом права?

а) розум людини

б) природу людини

в) волю держави

г) світовий порядок

9.Раціоналістичні концепції природного права вважають джерелом права?

а) розум людини

б) природу людини

в) волю держави

г) світовий порядок

10.Антропологічні концепції природного права вважають джерелом права?

а) розум людини

б) природу людини

в) волю держави

г) світовий порядок

Додаткові питання та завдання

1. Назвіть критерії розрізнення основних способів обґрунтування права?

2. Чим відрізняється обґрунтування права у філософській науці та юриспруденції?

3. У чому полягають переваги та недоліки правового об'єктивізму?

4. Розкрийте зміст правового суб'єктивізму.

5. Перелічіть змістовні переваги інтерсуб'єктивізму в обґрунтуванні права.

Теми доповідей

1. Загальна характеристика правового об'єктивізму.

2. Сутність та принципи правового суб'єктивізму.

3. Характерні риси правового інтерсуб'єктивізму.

4. Вихідні положення комунікативної концепції права.

5. Некласичні моделі обґрунтування права.

Тема 3. Онтологічний зміст сутності і структури права (6 год.)

Семінарське заняття – 2 год.

Навчальні питання до семінарського заняття:

1. Історична еволюція поглядів на буття.

2. Природне і позитивне право як основні структурні елементи правової реальності.

3. Форми буття права: ідея права, закон, правове життя.

Завдання для вирішення та обґрунтування правильної відповіді (тести)

1. Чим є буття з позиції онтології права?

- а) гранично загальне поняття, яке відображає динаміку різних форм існування суцього і правової реальності
- б) форма існування соціальної матерії
- в) світ зв'язків і відносин між людьми
- г) ідеальна реальність відносин між людьми

2. Сутність правового закону полягає в?

- а) запровадженні прав і обов'язків громадян
- б) обов'язковості дії закону на всіх громадян, які мають права
- в) спрямованості закону на забезпечення права держави на легальний примус
- г) спрямованості закону на забезпечення невід'ємних прав і свобод людини

3. Основними поняттями правової онтології є?

- а) праворозуміння, пізнання права, правова істина
- б) методи юриспруденції, парадигма правознавства, правова теорія
- в) правова реальність, форми буття права, правове життя
- г) правові цінності, цінності в праві, правові ідеали

4. Розділ філософії, що вивчає буття, форми і способи буття світу, його першооснову і сутність?

- а) аксіологія
- б) онтологія
- в) гносеологія
- г) герменевтика

5. Яке визначення буття є найбільш точним?

- а) форма існування матерії
- б) гранично загальне поняття, яке відображає існування взагалі
- в) світ зв'язків і відносин між людьми
- г) ідеальна реальність відносин між людьми

6. Філософське осмислення правової реальності почалося з розмежування права на?

- а) традиційне та раціональне
- б) природне і позитивне
- в) міфологічне та реалістичне
- г) суб'єктивне і об'єктивне

7. Питання про специфіку правової реальності та онтологічної структури права – це основне питання?

- а) правової антропології
- б) правової гносеології
- в) правової онтології
- г) правової аксіології

8. Реалізація ідеї права у соціальному житті відбувається у формі?

- а) протиправної поведінки

- б) правомірної поведінки
- в) девіантної поведінки
- г) злочинної поведінки

9.Рівнями структури правової реальності за С. Максимовим є?

- а) світ правових ідей, світ правових знакових форм, світ правових соціальних взаємодій
- б) логос, номос, етос
- в) створення права, розуміння права, реалізація права
- г) матеріальне буття права, ідеальне буття права

10.Хто із філософів запровадив термін «онтологія»?

- а) Парменід
- б) Р.Гокленіус
- в) Г.Гегель
- г) Арістотель

Додаткові питання та завдання

1. Як співвідносяться поняття буття, реальність, існування?
2. У чому особливість правової реальності?
3. Що є онтологічними основами права?
4. До яких типів реальності належить право?
5. Які форми (рівні) буття права можна виділити?

Теми доповідей

1. Історична еволюція онтологічної моделі світу.
2. Особливості і завдання філософської онтології.
3. Зміст правової онтології, її місце в системі філософії права.
4. Співвідношення права і закону як проблема правової онтології.
5. Структура правової реальності.

Семінарське заняття – 2 год.

Навчальні питання до семінарського заняття:

1. Суспільство, культура, цивілізація як об'єкти філософсько-правового аналізу.
2. Право як феномен культури.

Семінарське заняття – 2 год.

Навчальні питання до семінарського заняття:

1. Духовні, культурологічні, економічні та соціальні передумови виникнення і становлення права.
2. Місце та роль права в становленні цивілізації.

Завдання для вирішення та обґрунтування правильної відповіді (тести)

1.Для представників якої філософії характерна формаційна періодизація історії?

- а) марксизму
- б) позитивізму
- в) екзистенціалізму
- г) постпозитивізму

2.Згідно якого підходу, єдиної історії людства не існує, а є лише історія локальних культурно-історичних типів суспільства?

- а) цивілізаційного
- б) формаційного
- в) культурологічного
- г) марксистського

3.Яким поняттям позначають сукупність матеріальних і духовних цінностей, а також способів їх творення, трансляції від одного покоління до іншого?

- а) техніка
- б) культура
- в) практика
- г) цивілізація

4.Яка найсуттєвіша ознака культури?

- а) сукупність матеріальних і духовних цінностей людства
- б) професіоналізм у певному виді діяльності
- в) спосіб передачі й реалізації майстерності
- г) вища міра досконалості

5.Яким поняттям позначають якісний рівень розвитку суспільства, досягнутий в певну історичну епоху?

- а) глобалізація
- б) культура
- в) цивілізація
- г) духовність

6.У чому полягає аксіологічна компонента ідеї права?

- а) містить інформацію про те, хто здатний бути суб'єктом права, на кого вона орієнтується.
- б) являє собою систему цінностей, що реалізуються в праві, що виражається інтегрально в понятті справедливості
- в) виступає у виді ідеї повинності, що виражає єдність прав і обов'язків
- г) забезпечує тлумачення юридичних текстів

7.Що є рушійною силою розвитку суспільства, згідно вчення соціал-дарвінізму?

- а) боротьба за існування
- б) абсолютна ідея
- в) воля видатних людей

г) класова боротьба

8. На думку Освальда Шпенглера цивілізація – це?

а) період становлення класів і за своєю сутністю є класовим суспільством

б) вищий ступінь розвитку локальної культури

в) історичний етап суспільного розвитку, який протиставляється варварству

г) період не розквіту, а навпаки, занепаду (омертвіння) певної локальної культури

9. У широкому розумінні цивілізація – це?

а) період становлення класів і за своєю сутністю є класовим суспільством

б) останній ступінь розвитку людства

в) історичний ступінь розвитку людства, який прийшов на зміну варварству

г) конкретно-історичне буття культури в певних географічних, геологічних, гідрогеографічних, кліматичних, етнічних умовах

10. Тип цивілізації, притаманний сучасному рівню розвитку суспільства?

а) середньовічний

б) техногенний

в) індустріальний

г) антропогенний (інформаційне суспільство)

Додаткові питання та завдання

1. В чому полягає мета права: у забезпеченні державного контролю над життєдіяльністю громадян чи у наданні громадянам держави максимуму можливої на даному етапі розвитку суспільства свободи?

2. Зміст правових норм визначається економічно панівним класом даної держави чи співвідношенням її соціальних сил?

3. Як співвідносяться поняття права та правової реальності?

4. Охарактеризуйте передумови виникнення і становлення права.

5. Якими категоріями можливо виразити співвідношення природного та позитивного права?

Теми доповідей

1. Право як соціокультурний феномен.

2. Часове та просторове буття права. Єдність минулого, сучасного та майбутнього в праві.

3. Природне і позитивне право як структурні елементи правової реальності.

4. Правова реальність як форма здійснення ідеї права.

5. Мораль як джерело права.

Тема 4. Пізнання і розуміння істини в праві: епістемологічний вимір (6 год.)

Семінарське заняття – 2 год.

Навчальні питання до семінарського заняття:

1. Загальна характеристика правової гносеології та епістемології.
2. Проблема пізнання в історії філософської думки.
3. Основні етапи, рівні та методи пізнання у праві.

Завдання для вирішення та обґрунтування правильної відповіді (тести)

1. Який зміст поняття гносеологія – це?

- а) вчення про суще, про першооснови буття; система найзагальніших понять, за допомогою яких здійснюється осягнення дійсності
- б) галузь філософії, яка вивчає сутність пізнавального процесу, його закономірності та принципи, форми і типи одержання знання про світ в усій його багатоманітності
- в) вчення, що заперечує можливість достовірного пізнання сутності дійсності
- г) універсальна форма мислення і свідомості, яка відображає загальні властивості, взаємозв'язки, закономірності розвитку всіх матеріальних і духовних явищ та процесів

2. В античній філософії активній ролі суб'єкта в пізнанні, аналізу можливостей слова, мови в пізнавальному процесі приділяли увагу?

- а) Піфагор та піфагорійці
- б) софісти Протагор та Горгій
- в) Діоген
- г) Демокрит, Левкіпп

3. «Відчуття є єдиним джерелом пізнання». Якому напрямку гносеології належить ця думка?

- а) сенсуалізму
- б) емпіризму
- в) раціоналізму
- г) інтуїтивізму

4. Представники якого напрямку у філософії вважали, що основою пізнання є досвід?

- а) сенсуалісти
- б) раціоналісти
- в) емпірики
- г) агностики

5. Особливості процесу пізнання правової реальності вивчає права?

- а) онтологія
- б) аксіологія
- в) гносеологія

г) праксеологія

6. Гносеологія права – це?

а) розділ філософії права, який досліджує буття права, першооснови буття права: система найзагальніших понять, за допомогою яких здійснюється досягнення правової дійсності

б) галузь філософії права, яка досліджує сутність процесу пізнання права, його закономірності та принципи, форми і типи одержання знання про правову дійсність в усьому її розмаїтті

в) вчення, що заперечує можливість достовірного пізнання сутності права

г) універсальна форма мислення і свідомості, яка відображає загальні властивості, взаємозв'язки, закономірності розвитку всіх правових явищ та процесів

7. Філософське вчення, яке заперечує цілком або частково можливість достовірного пізнання сутності дійсності є?

а) скептицизм

б) сцієнтизм

в) агностицизм

г) емпіризм

8. Пізнання тлумачилось як процес переведення властивостей об'єкта у зміст свідомості суб'єкта в?

а) новітній традиції розуміння пізнання

б) некласичній традиції розуміння пізнання

в) класичній традиції розуміння пізнання

г) постнекласичній традиції розуміння пізнання

9. «Частина матеріального і духовного світу, на яку спрямована пізнавальна і перетворююча діяльність людини» - це?

а) елемент

б) суб'єкт

в) об'єкт

г) предмет

10. Логічно недосконалі міркування, що видаються за правильні і доказові називаються?

а) жаргонізми

б) паралогізми

в) софізми

г) неологізми

Додаткові питання та завдання

1. Як співвідносяться предметні області дослідження теорії пізнання, гносеології та епістемології?

2. Розкрийте структуру пізнавального процесу.

3. Поясніть зміст та основні завдання гносеології як галузі філософського знання.

4. Прокоментуйте твердження А.А. Козловського: «Пізнання є самою суттю права, найглибшою його характеристикою».
5. Що називають формами пізнання з точки зору гносеологічної науки?

Теми доповідей

1. Епістемологія як філософсько-методологічна дисципліна про знання, його будову, структуру, функціонування і розвиток.
2. Основні етапи еволюції гносеології.
3. Пізнання як відображення, відношення, комунікація і діяльність.
4. Проблема джерела пізнання: раціоналізм і сенсуалізм.
5. Предмет гносеології і епістемології та їх методи.

Семінарське заняття – 2 год.

Навчальні питання до семінарського заняття:

1. Класична і постнекласична парадигма розуміння пізнання.
2. Істина як центральна категорія правового пізнання.

Семінарське заняття – 2 год.

Навчальні питання до семінарського заняття:

1. Встановлення істини як мета правозастосовчої діяльності.
2. Критерій істини в філософії та кримінальному праві.

Завдання для вирішення та обґрунтування правильної відповіді (тести)

1. Істина – це ідеал, на досягнення якого спрямована пізнавальна діяльність – таке її розуміння властиве для?

- а) томізму
- б) неопозитивізму
- в) діалектичного матеріалізму
- г) німецької класичної філософії

2. Згідно з конвенційною концепцією, істина – це?

- а) результат домовленості
- б) результат експерименту
- в) результат синтезу наукових знань
- г) результат спостереження

3. Істина в юридичній справі (юридичному процесі) – це?

- а) відображення юридично-значущих обставин справи, які при співставленні їх з відповідними правовими нормами дають можливість прийняти правосудне рішення
- б) точне відображення усіх обставин справи, що дають цілісну картину певної події

- в) відображення суттєвих рис певного діяння, що дають можливість відтворити конкретні обставини його вчинення
- г) точне відображення у свідомості суб'єкта правозастосування усіх обставин справи

4. Свідченням істинності норми права є?

- а) безконфліктне, швидке, високоефективне застосування норми права
- б) закріплення норми права в законодавчому акті
- в) неможливість її застосування в юридичній практиці
- г) швидке і легке розуміння норми права суб'єктом правореалізації

5. Класична концепція істини інакше називається?

- а) когерентна
- б) конвенційна
- в) кореспондентська
- г) компромісна

6. Матеріальна істина в кримінальному процесі – це?

- а) інформація щодо юридично-значущих обставин кримінальної справи, яка отримала фактичне (матеріальне) підтвердження
- б) інформація щодо юридично-значущих обставин кримінальної справи, яка логічно виводиться з матеріалів справи
- в) інформація щодо обставин кримінальної справи, яка підкріплюється матеріальними цінностями
- г) інформація щодо обставин кримінальної справи, яка записана на матеріальних носіях

7. Основним критерієм правової істини є?

- а) юридична полеміка
- б) юридична емпірика
- в) юридична практика
- г) юридична логіка

8. Норма права є істинною, якщо?

- а) вона є волею законодавця
- б) законодавець заклав у неї об'єктивний зміст
- в) вона забезпечена можливістю державного примусу
- г) вона відповідає нормі вищої юридичної сили

9. «Класичній традиції розуміння пізнання властиві такі характеристики?

- а) критицизм, фундаменталізм, нормативізм, суб'єктоцентризм, наукоцентризм
- б) емпіризм, раціоналізм, інтуїтивізм, сенсуалізм
- в) посткритицизм, відмова від фундаменталізму, відмова від суб'єктоцентризму, відмова від наукоцентризму,
- г) посткритицизм, постфундаменталізм, постсуб'єктоцентризм, постнаукоцентризм

10. У філософському розумінні критерієм істинності правової норми є?

- а) укоріненість в суспільній практиці
- б) можливість застосування легального примусу

- в) логічна несуперечність з нормами вищого рівня
- г) укоріненість у суверенній державній волі

Додаткові питання та завдання

1. Розтлумачте критерії та провідні теорії істини: прагматичну, когерентну, кореспондентну.
2. У чому полягають особливості істини як результату та передумови розвитку пізнавального процесу?
3. Здійсніть аналіз постмодерного заперечення істини.
4. Поясніть проблему конкретності істини та критерії об'єктивності істини.
5. Проаналізуйте зміст поняття юридична практика.

Теми доповідей

1. Загальна характеристика конкретності істини.
2. Діалектика абсолютної і відносної істини.
3. Проблема трактування значення практики в історії філософсько-правової думки.
4. Проблема трактування пізнання в епістемологічній моделі ХХ-ХХІ ст.
5. Юридична практика як критерій правової істини.

Тема 5. Справедливість і законність в системі правових цінностей (6 год.)

Семінарське заняття – 2 год.

Навчальні питання до семінарського заняття:

1. Категорія цінності та її осмислення в історії філософсько-правової думки.
2. Правова аксіологія як складова філософії права.
3. Особливості ціннісного підходу в дослідженні права.

Завдання для вирішення та обґрунтування правильної відповіді (тести)

1.Розділ філософії права, що досліджує систему правових цінностей?

- а) правова онтологія
- б) правова аксіологія
- в) правова антропологія
- г) правова гносеологія

2.За функціональним призначенням права аксіологія розрізняє?

- а) цінності-функції та цінності-дисфункції
- б) цінності-операції та цінності-алгоритми
- в) цінності-цілі та цінності-засоби
- г) цінності-символи та цінності-знаки

3.До переліку цінностей-цілей входять?

- а) правопорядок, правосуддя, законність

б) цінності-операції та цінності-алгоритми

в) людське життя, здоров'я, власність

г) цінності-символи та цінності-знаки

4. До переліку цінностей-засобів входять?

а) правопорядок, правосуддя, законність

б) цінності-операції та цінності-алгоритми

в) людське життя, здоров'я, власність

г) цінності-символи та цінності-знаки

5. Людське життя як фундаментальна цінність у матеріальній сфері стверджується через таку цінність як?

а) відповідальність

б) корисність

в) власність

г) гідність

6. Людське життя як фундаментальна цінність у духовній сфері стверджується через таку цінність, як?

а) відповідальність

б) нормативність

в) власність

г) гідність особистості

7. Вкажіть основні ціннісні характеристики права?

а) юридична і моральна

б) внутрішня і зовнішня

в) онтологічна і гносеологічна

г) інструментальна і власна

8. Для людини самоцінністю є?

а) справедливість

б) свобода

в) життя

г) рівність

9. Етичним імперативом людської спільноти є?

а) законність

б) власність

в) солідарність

г) індивідуалізм

10. Функцією філософії права, яка полягає в розробці уявлень про правові цінності є?

а) методологічна

б) світоглядна

в) аксіологічна

г) виховна

Додаткові питання та завдання

1. Що означає термін «цінність»?
2. Як співвідносяться поняття «цінність» та «оцінка»?
3. Дайте визначення таких понять, як мета, ціннісна орієнтація, оцінка, норма.
4. Яке місце посідають цінності в структурі людської діяльності?
5. Назвіть вищі цінності людини і дайте їхню коротку характеристику.

Теми доповідей

1. Цінність як центральне поняття філософської аксіології. Основний критерій цінності.
2. Сутність та основні етапи розвитку філософської аксіології, її зв'язок з правовою аксіологією.
3. Поняття про інструментальну (службову) цінність права.
4. Власна цінність права як методу цивілізованого вирішення конфліктів у суспільстві.
5. Особистісні, екзистенційні цінності в системі природного права.

Семінарське заняття – 2 год.

Навчальні питання до семінарського заняття:

1. Система загальнолюдських цінностей у праві. Загальнолюдські цінності як цілі права.
2. Справедливість і рівність в системі правових цінностей.

Семінарське заняття – 2 год.

Навчальні питання до семінарського заняття:

1. Моральність і законність в праві.
2. Свобода та відповідальність як правові цінності.

Завдання для вирішення та обґрунтування правильної відповіді (тести)

1. Хто писав у своїй праці «Нікомахова етика» про два види справедливості: розподільчу та зрівнюючу?

- а) Сократ
- б) Демокріт
- в) Геракліт
- г) Арістотель

2. До числа основних правових цінностей відноситься?

- а) добро
- б) справедливість
- в) милосердя
- г) фактична рівність

3. Формальна рівність як правова цінність полягає у?

- а) рівності в правах і перед законом

- б) рівності майнового стану
- в) рівності оплати праці
- г) рівності правової свідомості

4. Несправедливі закони сприяють зміцненню у суспільстві?

- а) відносин громадянського суспільства і держави
- б) негативного відношення до права і держави
- в) відносин особи і соціуму
- г) відносин особи і держави

5. До переліку фундаментальних цінностей права (цінностей-цілей) входять?

- а) правопорядок, правосуддя, законність
- б) цінності-операції та цінності-алгоритми
- в) людське життя, здоров'я, власність
- г) цінності-символи та цінності-знаки}

6. Серед різноманіття цінностей самоцінностями, як правило, є?

- а) культурні та духовні цінності
- б) матеріальні та речові цінності
- в) художні та музичні цінності
- г) фізичні та хімічні цінності

7. Кант вважав, що людина у суспільних відносинах повинна бути?

- а) суб'єктом, а не об'єктом
- б) об'єктом, а не суб'єктом
- в) засобом, а не метою
- г) метою, а не засобом

8. З точки зору правової аксіології право може бути?

- а) інструментальною цінністю
- б) самоцінністю
- в) не вважається за цінність
- г) інструментальною цінністю та самоцінністю

9. З точки зору позитивістського праворозуміння найвищою цінністю вважається?

- а) закон
- б) свобода
- в) людина
- г) власність

10. З точки зору природно-правового мислення найвищою цінністю є?

- а) закон
- б) людина
- в) держава
- г) правопорядок

Додаткові питання та завдання

1. У чому відмінність індивідуальних і суспільних цінностей? Які цінності є правовими і чому?
2. Назвіть вищі цінності людини і дайте їхню коротку характеристику.
3. Що являє собою рівність? Як співвідносяться свобода і рівність?
4. Яке місце посідає справедливість у системі вищих цінностей? Як співвідносяться справедливість і право?
5. Порівняйте такі висловлювання Сенеки і Цицерона: «Несправедливий закон не створює права» і «Своєю силою закони зобов'язані праву».

Теми доповідей

1. Правові ідеали в системі загальнолюдських цінностей.
2. Процес соціалізації особистості та проблема формування ціннісних орієнтацій.
3. Сучасні теорії справедливості: зміст і структура.
4. Антиномії справедливості й антиномії права.
5. Загальне благо як моральна і правова цінність. Ціннісні орієнтації особистості як найважливіші елементи її внутрішньої структури.

Тема 6. Сутність людини як основа антропологічного обґрунтування права (6 год.)

Семінарське заняття – 2 год.

Навчальні питання до семінарського заняття:

1. Філософська антропология в системі наук про людину.
2. Основні концепції та структура антропологии.
3. Проблематика правової антропологии та її місце у філософії права.

Завдання для вирішення та обґрунтування правильної відповіді (тести)

1. В якій концепції стверджується, що людина є продуктом природного відбору?

- а) теологічній
- б) космологічній
- в) еволюційній
- г) езотеричній

2. Яке поняття виражає ототожнення людиною самої себе з тими чи іншими соціальними групами, категоріями, культурами тощо?

- а) індивідуальність
- б) ідентичність
- в) соціалізація
- г) конформізм

3. Яка особливість буття людини відрізняє її від усіх інших живих істот?

- а) боротьба за існування
- б) одночасне перебування в природі, суспільстві та культурі
- в) обміні енергією з навколишнім середовищем
- г) відносини панування-підкорення

4. У творі «Політика» Арістотель стверджує, що людина за своєю природою є?

- а) правова тварина
- б) політична тварина
- в) економічна тварина
- г) розумна тварина

5. У філософському розумінні соціальність людини є?

- а) форма вирішення суперечності між вітальністю і духовністю
- б) сукупність набутих людиною якостей, що забезпечують її здатність існувати в суспільстві
- в) належність особистості до ноосфери
- г) залежність особистості від духовних чинників суспільного життя

6. Основним завданням правової антропології є?

- а) формування ідеального типу правової свідомості
- б) обґрунтування ідеї права як особливого нормативного порядку, який базується на уявленнях про сутність людини
- в) обґрунтування форм індивідуального буття людини
- г) обґрунтування цінностей-існування людини

7. Сутність людини, згідно з сучасною філософією права, полягає у тому, що вона є?

- а) духовно-практичною істотою
- б) біо-соціо-духовною істотою
- в) сукупністю суспільних відносин
- г) соціально-перетворюючою істотою

8. Тип цивілізації, притаманний сучасному рівню розвитку західного суспільства?

- а) космогенний
- б) техногенний
- в) індустріальний
- г) антропогенний (інформаційне суспільство)

9. Що є предметом філософської антропології?

- а) найзагальніші підстави пізнання людиною світу
- б) найзагальніші підстави творення людиною свого буття в світі
- в) найзагальніші підстави перетворення людиною світу
- г) вироблення найзагальніших схем поведінки

10. Яка галузь філософії права досліджує антропологічні передумови становлення права?

- а) правова онтологія

- б) правова гносеологія
- в) правова аксіологія
- г) правова антропологія

Додаткові питання та завдання

1. Що вивчає філософська і правова антропологія?
2. Сформулюйте основні питання правової антропології.
3. Як пов'язані між собою «образ людини» і «образ права»?
4. Що таке «правова людина»?
5. Що являє собою природа людини і в чому полягає необхідність правопорядку?

Теми доповідей

1. Особливості філософського осмислення проблем людини.
2. Проблема сутності людини на різних етапах розвитку філософії.
3. Людина як єдність біологічного й соціального.
4. Проблема співвідношення особистості і права: зміст і структура основних концепцій.
5. Проблематика правової антропології, її місце в системі філософії права.

Семінарське заняття – 2 год.

Навчальні питання до семінарського заняття:

1. Людина як предмет філософського аналізу.
2. Антропологічні основи права.

Семінарське заняття – 2 год.

Навчальні питання до семінарського заняття:

1. Особистісний вимір права: статус, ролі, правосвідомість.
2. Філософсько-правове обґрунтування прав людини.

Завдання для вирішення та обґрунтування правильної відповіді (тести)

1. Невідчужуваними природними правами людини за Дж. Локком є?

- а) право на свободу, життя, радість
- б) право на віру, матеріальні блага, духовні блага
- в) право на життя, свободу, власність
- г) право на свободу, творчість, щастя

2. Томас Гоббс називав природний, додержавний стан людського суспільства?

- а) “чиста дошка”
- б) “загальне благоденство”
- в) “війна всіх проти всіх”

г) “золотий вік”

3. Народний суверенітет у розумінні Ж.-Ж. Руссо – це?

- а) верховенство народу над правлячою елітою
- б) незалежність народу від правлячої еліти
- в) здійснення народом загальної волі у формі державної влади
- г) формування правлячої еліти народом

4. І. Кант вважав основною антропологічною підставою права те, що людина?

- а) природна істота, підвладна необхідності
- б) суспільна істота, над якою панують закони історії
- в) автономна істота, здатна «бути господарем самому собі»
- г) релігійна істота, яка є інструментом Божественного провидіння

5. Ж. Карбоньє визначив основну юридично-значущу властивість людини як?

- а) здатність підкорятися волі держави
- б) здатність жити в суспільстві
- в) здатність створювати і сприймати право
- г) здатність «бути господарем самому собі»

6. Яке поняття відображає прагнення людини пояснити собі та іншим своє місце у світі?

- а) громадянська позиція
- б) національна ідея
- в) сенс життя
- г) антроподіцея

7. У філософському розумінні особистість – це?

- а) окремий представник людського роду, окремо взята людина
- б) поняття, що відображає загальні риси людського роду, тобто характеризує родову істоту
- в) неповторний, самобутній спосіб буття конкретної особи як суб'єкта самостійної діяльності, індивідуальна форма суспільного життя людини на противагу типовості, загальності
- г) людський індивід, узятий в аспекті його соціальних якостей (погляди, цінності, інтереси, моральні переконання тощо), тобто це людина, що пройшла процес соціалізації

8. Філософський зміст прав людини полягає в їх розумінні, як?

- а) правового зв'язку особи і держави
- б) закріплених в міжнародних нормативно-правових актах декларативних побажань щодо змісту національних правових систем
- в) похідних від волі держави, закріплених в нормативно-правових актах можливостях правомірної поведінки

г) до-політичних, незалежних стандартів, завдяки яким можуть вдосконалюватися, критикуватися закони, діяльність уряду та інших політико-правових інститутів, тобто критеріїв їх легітимації

9. Суб'єктивні права, на володіння якими може претендувати кожна людина незалежно від обставин – це?

- а) права громадянина
- б) суб'єктивні права
- в) права людини
- г) політичні права

10. Скільки поколінь прав людини виділяють на сучасному етапі розвитку світової спільноти?

- а) одне
- б) два
- в) три
- г) чотири

Додаткові питання та завдання

1. Визначте співвідношення понять «людина», «індивід», «особа», «особистість» у праві.
2. Що з погляду сучасної філософії становлять права людини і який зміст стосовно них мають вирази «природні», «священні», «невідчужувані»?
3. Як обґрунтувати безумовну цінність прав людини?
4. Яку функцію виконують права людини в сучасному світі? Що відповідно до концепції П.Рикера є антропологічною основою права? Хто є суб'єктом права?
5. Яка, на Ваш погляд, форма індивідуального буття людини (індивід, особистість, індивідуальність) відповідає поняттю суб'єкта права?

Теми доповідей

1. Обґрунтування прав людини як моральних критеріїв правопорядку.
2. Історичні типи еволюції прав людини.
3. Філософсько-правове осмислення інституту прав людини.
4. Теорія природного права як підґрунтя філософсько-правового осмислення прав людини.
5. Особа та її приватне життя в громадянському суспільстві.

Тема 7. Актуальні проблеми взаємодії права та влади в контексті євроінтеграції та глобалізації (6 год.)

Семінарське заняття – 2 год.

Навчальні питання до семінарського заняття:

1. Влада як філософсько-правова категорія. Ідея влади в історії філософії права.
2. Концептуальні підходи до проблеми визначення політичної влади.

3. Форми організації державної влади.

Завдання для вирішення та обґрунтування правильної відповіді (тести)

1. Концепцію «ідеальної держави», що складається із трьох прошарків (правителів, воїнів і робітників), описує в своїх творах?

- а) Фалес
- б) Демокрит
- в) Платон
- г) Арістотель

2. Хто є автором теорії розподілу влад?

- а) Вольтер
- б) Руссо
- в) Дідро
- г) Монтеск'є

3. Т. Гоббс називав природний, додержавний стан людського суспільства?

- а) «чиста дошка»
- б) загальне благоденство
- в) війна всіх проти всіх
- г) первіснообщинний лад

4. Влада, яку приймають народні маси і яка спирається на їх добровільну згоду підкорятися, а не нав'язується їм силою, у філософії права називається?

- а) офіційною
- б) усталеною
- в) народною
- г) легітимною

5. Який компонент є зайвим у структурі демократичної влади?

- а) контроль над ресурсами
- б) участь у прийнятті рішень
- в) володіння волею і впливом
- г) придушення опозиції

6. Які основні види легітимації влади (за М. Вебером)?

- а) традиційна, харизматична, раціонально-легальна
- б) інституційна, дифузна
- в) партикулярна, універсальна
- г) правова, моральна релігійно-міфологічна

7. Які виділяють моделі влади?

- а) потенційна влада
- б) влада репутації
- в) влада прийняття рішень
- г) всі відповіді вірні

8. Яке з названих понять відображає метод влади, котрий виокремлюють у філософії політики та філософії права?

- а) авторитет
- б) примус
- в) право
- г) всі відповіді вірні

9. Які виділяють основні форми влади?

- а) панування та організація
- б) керівництво та контроль
- в) управління та керівництво
- г) всі відповіді вірні

10. Основною ознакою влади є?

- а) наявність волі до влади та прагнення за її допомогою керувати суспільством
- б) визнання права наказувати тими, хто виконуватиме накази
- в) наявність знань, що дозволяють вести спільноту до поставлених цілей
- г) можливість і здатність суб'єкта нав'язувати свою волю іншим та забезпечувати її виконання

Додаткові питання та завдання

1. Яка роль політико-правових інститутів у соціальному житті людини?
2. Чому не може бути здійснено право без інститутів?
3. Що таке влада? Як співвідносяться влада і право?
4. Що таке легітимація, які існують її види? Який зміст мають поняття «легітимність» і «легальність»?
5. Як співвідносяться суверенітет народу і права людини як принципи легітимації?

Теми доповідей

1. Проблема співвідношення права і політики, «букви та духу» закону.
2. Правова ідеологія та психологія: основні тенденції розвитку, змісті структура.
3. Влада і управління, влада і демократія, влада і свобода: співвідношення в культурно-історичному процесі.
4. Проблема співвідношення права і влади: державна влада в системі соціального регулювання.
5. Державний примус як специфічний засіб забезпечення дієвості права в суспільстві.

Семінарське заняття – 2 год.

Навчальні питання до семінарського заняття:

1. Діалектика влади, права і закону.
2. Роль права у здійсненні влади. Право як засіб трансформації влади.

Семінарське заняття – 2 год.

Навчальні питання до семінарського заняття:

1. Ідея правої держави та громадянського суспільства.
2. Гуманізм права та його втілення в практичній діяльності правників.

Завдання для вирішення та обґрунтування правильної відповіді (тести)

1.3 точки зору сучасної науки державна влада є?

- а) елементом політичної влади
- б) політична влада входить до структури державної влади
- в) існує паритет державної та політичної влади
- г) політична і державна влада складають структуру правової влади

2.Яке розуміння права домінує в авторитарному і тоталітарному суспільствах?

- а) природно-правове
- б) позитивістське
- в) лібертаристське
- г) гуманістичне

3.Що визначається через правову активність громадян та акти реалізації права?

- а) правова свідомість
- б) правовий інститут
- в) правова поведінка
- г) правова позиція

4.В якій формі суспільної свідомості наявні елементи абсолютизації, звеличування певних ідей, їхня орієнтація на обслуговування відповідних практичних, політичних цілей?

- а) релігія
- б) мораль
- в) право
- г) ідеологія

5.Політична партія є інститутом?

- а) держави
- б) громадянського суспільства
- в) функціонує в межах структурних взаємозв'язків держави та громадянського суспільства
- г) має особливий статус функціонування в межах політичної системи

6.Який мислитель розумів під громадянським суспільством єдність громадян об'єднаних приватними інтересами?

- а) Жан-Жак Руссо
- б) Г. Гегель
- в) Платон
- г) Конфуцій

7.Що вважається соціальною основою громадянського суспільства?

- а) середній клас
- б) представники владних структур
- в) профспілки
- г) бюрократичний апарат

8.Обов'язковою умовою існування правової держави є?

- а) побудова парламентсько-президентської республіки
- б) реформування судової системи
- в) наявність державної ієології
- г) розподіл влади на три гілки

9.Що із переліченого не можна вважати інститутом громадянського суспільства?

- а) церкву
- б) сім'ю
- в) засоби масової інформації
- г) уряд

10.Що не є атрибутом соціальної держави?

- а) індивідуальність
- б) забезпечення прав і свобод
- в) колективна ідентичність
- г) політична активність громадян

Додаткові питання та завдання

1. Як співвідносяться держава і право і в чому зміст понять правління права і верховенство права?
2. Що таке правове суспільство? Які перспективи його формування в Україні?
3. Чи тотожні поняття «легітимація» і «легалізація»?
4. Як співвідносяться право і закон? Чи завжди закон є правовим явищем?
5. Чи можна поєднати реалізацію принципу гуманізму та примус в діяльності поліції?

Теми доповідей

1. Влада та право у цивілізації майбутнього.
2. Філософські проблеми взаємодії права та державно-владних органів в процесі євроінтеграції та глобалізації.
3. Громадянське суспільство як гарант соціальної свободи.
4. Моральність і законність в застосуванні покарання.
5. Генеза ідеї верховенства права в історії філософсько-правової думки.

4.2. Плани семінарських і практичних занять

*Заочна форма здобуття вищої освіти,
за кошти фізичних або юридичних осіб*

Тема 1. Предмет та призначення філософії права. Філософська культура правника (2 год.)

Семінарське заняття – 2 год.

Навчальні питання до семінарського заняття

1. Світогляд, його структурна організація, типи та їх сутність.
2. Етимологія та змістовне наповнення поняття «філософія».
3. Предмет, структура та функції філософії.
4. Предмет, структура і головне завдання філософії права.

Завдання для вирішення та обґрунтування правильної відповіді (тести)

1.Що є предметом філософії?

- а) окремо взяті світ або людина
- б) принципи абстрактного мислення та закони мислення
- в) відношення людини до світу та світ в цілому
- г) визначні відкриття у сфері духовності, людської свідомості

2.Яке визначення світогляду є найбільш повним?

- а) певний еталон мислення людини та спосіб здобуття знання
- б) філософське вчення, що визнає певну модель світу та мислення
- в) форма суспільної самосвідомості за допомогою якої людина сприймає, осмислює світ та своє місце в ньому
- г) процедура інтелектуального конструювання людської свідомості

3.Які галузі знань охоплювала філософія до XVIII ст.?

- а) суспільствознавчі
- б) природничо наукові
- в) всі існуючі
- г) жодних

4.Назвіть три історичні типи світогляду?

- а) віровчення, анімізм, тотемізм
- б) фетишизм, магія, філософія
- в) міфологія, релігія, філософія
- г) міфологія, суспільна психологія, ідеологія

5.В чому сутність філософського світогляду?

- а) форма світогляду, що відображає світ в емпіричному знанні
- б) теоретична форма світогляду, що осмислює світ у поняттях, які відображають розвиток науки
- в) синкретична форма світогляду, що відображає світ в чуттєво-наочному образі

г) форма світогляду, що ділить світ на надприродний і земний, і ставить земний світ в залежність від надприродного

6. В чому сутність релігійного світогляду?

а) міркування людини та способи здобуття знання

б) теоретична форма світогляду, що осмислює світ у поняттях, які відображають розвиток науки

в) форма світогляду, що ділить світ на надприродний і земний, і ставить земний світ в залежність від надприродного

г) форма світогляду, що відображає світ в чуттєво-наочному образі

7. Виділіть одну із характерних рис міфологічного світогляду?

а) теоретична форма світогляду, що відображає світ у поняттях і обумовлених знаннях

б) форма світогляду, що відображає світ в чуттєво-наочних образах

в) форма світогляду, що ділить світ на надприродний і земний, і ставить земний світ в залежність від надприродного

г) форма колективного світогляду, що відображає світ в емпіричному знанні

8. Що є характерною рисою філософського мислення?

а) довіра до авторитетів

б) домінування аналітичного мислення над вірою

в) вільний пошук істини та намагання все піддавати сумніву

г) ототожнення бога і природи

9. Що, перш за все, прагнуть пізнати філософи?

а) переконання та звички людей в історичному процесі

б) зовнішню природу та закономірності фізичних явищ

в) найзагальніші підстави, першооснови буття світу

г) унікальність людської свідомості

10. Світоглядна функція філософії полягає?

а) у раціональному обґрунтуванні езотеричних таємниць людини

б) сприяє неупередженому ставленню до світу культури

в) в постановці і пошуку відповіді на смисложиттєві питання

г) змушує долати об'єктивні перешкоди на шляху досягнення достовірного знання

11. Яка проблема властива предмету філософії права?

а) проблема структурування системи права

б) проблема співвідношення норм права і статей законодавства

в) проблема розрізнення і співвідношення права та закону

г) проблема систематизації законодавства

12. Питання, чому існує право як певна форма буття, відмінна від інших, досліджує правова?

а) онтологія

б) гносеологія

в) аксіологія

г) антропологія

13. Особливості процесу пізнання правової реальності вивчає права?

- а) онтологія
- б) аксіологія
- в) гносеологія
- г) праксеологія

14. Яка галузь філософії права досліджує систему правових цінностей?

- а) правова онтологія
- б) правова аксіологія
- в) правова антропологія
- г) правова гносеологія

15. Вивчення філософії права насамперед сприяє?

- а) розвиткові уміння адекватно застосовувати норми права
- б) розвиткові уміння аналізувати тексти нормативно-правових актів
- в) розвиткові стресостійкості майбутніх правників
- г) світоглядному розвиткові майбутніх правників як самостійно мислячих, політично незаангажованих громадян

16. Яка галузь філософії права досліджує антропологічні передумови становлення права?

- а) правова онтологія
- б) правова гносеологія
- в) правова аксіологія
- г) правова антропологія

17. Який з варіантів найточніше відображає статус філософії права як сфери пізнання?

- а) філософія права – це розділ філософії
- б) філософія права – це юридична наука
- в) філософія права – це міжгалузєва сфера теоретичного знання, що знаходиться на межі філософії і правознавства
- г) філософія права – це духовна практика самопізнання правосвідомості

18. Самостійною філософською дисципліною філософія права стала завдяки виданню у 1820 р. праці «Філософію права»?

- а) Арістотелем
- б) Г. Гегелем
- в) І. Кантом
- г) Т. Шевченком

19. Який з варіантів найповніше відображає особливості предмета філософії права?

- а) філософія права досліджує найзагальніші закономірності об'єктивного розвитку правової дійсності
- б) філософія права досліджує найзагальніші закономірності відношення людини і правової дійсності
- в) філософія права досліджує найзагальніші закономірності відображення правової дійсності у свідомості людини

г) філософія права досліджує найзагальніші закономірності буття загальнолюдських цінностей у правовій дійсності

20.Що є елементом предмету філософії права?

- а) роль права у житті людини, держави, суспільства
- б) об'єктивні властивості правозастосування
- в) умови і причини злочинності
- г) юридична техніка

Додаткові питання та завдання

1. Виділіть загальне і особливе в історичних типах світогляду.
2. Що є предметом філософії?
3. Сформулюйте основне питання філософії.
4. Які функції виконує філософія?
5. Чому майбутньому правнику необхідно вивчати філософію права?
6. Які існують погляди на предмет філософії права і який з них здається Вам найбільш обґрунтованим?
7. Чим відрізняються предмет філософії права від предмета загальної теорії права?
8. Яке місце посідає філософія права в системі філософських наук?
9. Яке місце посідає філософія права в системі юридичних наук?
10. Сформулюйте основне питання філософії права.

Теми доповідей

1. Філософія як мудрість, спосіб життя і тип світогляду.
2. Основні підходи до визначення основного питання філософії, його зміст і структура.
3. Генеза предмета філософії в європейській традиції.
4. Загальна характеристика історичних типів світогляду.
5. Головні відмінності між західною і східною парадигмами філософії.
6. Основне питання сучасної філософії права та його вирішення.
7. Генеза предмета філософії права.
8. Філософія права як спосіб професійного самовизначення людини.
9. Роль філософії права у світоглядній підготовці правника.
10. Характерні риси правового світогляду.

Тема 2. Типи праворозуміння як способи осмислення сутності права (2 год.)

Семінарське заняття – 2 год.

Навчальні питання до семінарського заняття:

1. Проблема методу в філософії. Загальна характеристика філософської методології.
2. Методологія філософії права та її рівні.

3. Світоглядно-методологічні джерела, зміст та основні концепції юридико-позитивістського типу праворозуміння (юридичного позитивізму) та природно-правового мислення (юснатуралізму).

4. Загальна характеристика основних способів обґрунтування права: об'єктивізм, правовий суб'єктивізм та інтерсуб'єктивність.

Завдання для вирішення та обґрунтування правильної відповіді (тести)

1. Яка з дефініцій методології найзмістовніша?

- а) це сукупність методів пізнання
- б) це система основоположних принципів пізнання
- в) це система методів, принципів, категорій та інших теоретичних положень, що забезпечують отримання нових знань
- г) це система принципів і методів пізнання

2. Методологія філософії права – це?

- а) система методів дослідження предмета філософії права
- б) система філософських принципів дослідження предмета філософії права
- в) система концептуальних ідей, принципів, філософських, загальнонаукових, конкретно-наукових, спеціально-юридичних методів, дослідження предмета філософії права
- г) система філософських принципів і методів дослідження предмета філософії права

3. Методологія пізнання права включає такі рівні?

- а) філософський, науковий, приватно-науковий
- б) філософсько-правовий, науковий
- в) системний, структурний, функціональний
- г) загально-науковий, частково-науковий

4. У філософії права поняття «філософсько-правова рефлексія» має такий зміст?

- а) одна з головних парадигм філософського мислення, що поглиблює юридичний зміст морально-метафізичними підставами
- б) філософсько-правовий метод пізнання, який полягає у предметному і критичному осмисленні людиною правового знання, його змісту і методів здобування
- в) філософська теорія, що ставить рефлексію на вершину ієрархії методів пізнання
- г) система філософських правил рефлексорного пізнання правової реальності

5. Метод наукового пізнання права – це?

- а) метод пізнання, який полягає у предметному і критичному осмисленні людиною правового знання, його змісту і методів здобування
- б) система філософських принципів дослідження права
- в) система правил, способів, прийомів, норм отримання та систематизації нових знань про право

г) система концептуальних ідей (моделей), парадигм, філософських, загальнонаукових, конкретно-наукових, спеціально-юридичних методів, дослідження предмета філософії права

6.Інтегруюча функція філософії права полягає в?

- а) поділі системи правових знань на структурні елементи
- б) спрямовуючій ролі філософсько-правового знання, що покликане задавати напрями досліджень галузевих юридичних наук
- в) об'єднуючій ролі філософсько-правового знання щодо множини елементів права, які складають систему й створюють певну цілісність
- г) об'єднанні спеціально-юридичних методів, дослідження предмета філософії права

7.Структуру методології філософії права складають такі елементи?

- а) філософські методи, наукові методи, юридичні методи
- б) парадигми, концепти, концептуальні моделі, методологічні принципи, методи
- в) системний підхід, структурний підхід, функціональний підхід
- г) філософський рівень, загально-науковий рівень, частково-науковий рівень

8.Систему методів філософії права складають?

- а) філософські методи, наукові методи, культурні методи
- б) філософські методи, загальнонаукові методи, конкретно-наукові методи, спеціально-юридичні методи
- в) системний метод, структурний метод, функціональний метод
- г) загальнонаукові методи, частково-наукові методи, конкретно-наукові методи

9.Загальнонаукові методи пізнання права - це?

- а) прийоми і способи пізнання, які використовуються всіма або багатьма науками
- б) прийоми і способи пізнання, які використовуються окремими групами бо навіть однією наукою
- в) система характерних для правознавства методів пізнання права
- г) прийоми і способи пізнання, які зародилися у різних галузях філософії, та можуть бути використані для дослідження права

10.Конкретно-наукові методи пізнання права – це?

- а) прийоми і способи пізнання, які використовуються всіма або багатьма науками
- б) прийоми і способи пізнання, які використовуються окремими групами бо навіть однією наукою
- в) система характерних для правознавства методів пізнання права
- г) прийоми і способи пізнання, які зародилися у різних галузях філософії, та можуть бути використані для дослідження права

11.Як називається філософсько-правовий напрям, в межах якого право ототожнюється з владними приписами (законом)?

- а) правовий критицизм
- б) юснатуралізм
- в) юридичний позитивізм

г) правовий екзистенціалізм

12. Моральна критика держави і права притаманна такому типу праворозуміння?

а) позитивістському

б) нормативістському

в) етатистському

г) юснатуралістському (природно-правове мислення)

13. У філософії права поняття «природне право» має такий зміст?

а) категорія філософії права, що стверджує ідею існування об'єктивних засад права, незалежних від волі людини

б) одна з головних парадигм позитивістського мислення, що поглиблює юридичний зміст морально-метафізичними підставами

в) філософська теорія, що ставить природні ідеали на вершину ієрархії цінностей

г) міра справедливості законоположень, які встановлюються державою

14. У філософії права поняття «позитивне право» має такий зміст?

а) одна з головних парадигм філософського мислення, що поглиблює юридичний зміст морально-метафізичними підставами

б) категорія філософії права, що трактує право, як «волю держави втілену в законі»

в) філософська теорія, що ставить природні ідеали на вершину ієрархії цінностей

г) система правил поведінки, що схвалюються громадською думкою

15. Юридичний позитивізм пройшов такі основні етапи розвитку?

а) перший позитивізм, другий позитивізм, третій позитивізм

б) класичний позитивізм, нормативізм, аналітична юриспруденція

в) класичний позитивізм, емпіріокритицизм, аналітичне правознавство, постпозитивізм

г) легізм, юснатуралізм, етатизм

16. Існують такі основні типи концепцій природного права?

а) перший юснатуралізм, другий юснатуралізм, третій юснатуралізм

б) географічні концепції, біологічні концепції, психологічні концепції, соціологічні концепції

в) космологічні концепції, раціоналістичні концепції, антропологічні концепції

г) діалектичні концепції, метафізичні концепції, синергетичні концепції

17. Які типи праворозуміння відображають принципово відмінні підходи до співвідношення права і закону?

а) онтологічний, гносеологічний

б) юснатуралістський, позитивістський

в) соціально-правовий, економічно-правовий

г) психологічний, соціологічний

18. У філософії права природно-правове мислення по-іншому називають?

а) юснатуралізмом

- б) юспозитивізмом
- в) правовим детермінізмом
- г) юскультуралізмом

19. Типи юридичного позитивізму в історії філософії права?

- а) юридичний, аналітичний та естатичний позитивізм
- б) легізм, нормативізм, естатизм
- в) міфологія, релігія, філософія
- г) юридичний детермінізм, нормативізм та правовий легізм

20. Парадигма – це?

- а) зразковий приклад із історичного минулого
- б) сукупність конкретно-історичних цінностей, на основі яких побудована наукова картина світу
- в) основоположна соціально-правова теорія
- г) визнане всіма наукове досягнення, яке протягом певного часу дає модель постановки проблем та їх вирішення науковому співтовариству

Додаткові питання та завдання

1. Охарактеризуйте методологію як систему принципів і способів організації пізнання права та юридичної практики.
2. Які виділяють основні концепції щодо розуміння філософської методології?
3. Проаналізуйте структуру методології філософії права.
4. Яке місце посідає філософія права в системі методології права?
5. Розкрийте методологічну функцію філософії права в системі правової науки.
6. Як еволюціонувала проблема праворозуміння в історії філософії права?
7. Розкрийте переваги та недоліки правового позитивізму.
8. Поясніть переваги природно-правового мислення та яке місце закону відводиться в його структурі?
9. Охарактеризуйте основні типи концепцій природного права.
10. Назвіть основні концепції та способи обґрунтування юридичного позитивізму?

Теми доповідей

1. Поняття, різновиди та класифікація методів.
2. Класичні, неklasичні та постнеklasичні методи пізнання права.
3. Поліметодологізм як сучасна тенденція розвитку методології філософсько-правового знання.
4. Загальна характеристика діалектики як методу філософії права.
5. Ієрархія методів та підходів до вивчення права: філософсько-світоглядний підхід, загальнонаукові та спеціальні методи.
6. Протилежність і взаємодоповнюваність основних типів праворозуміння.
7. Основні типи праворозуміння як методології філософсько-правових дискурсів.
8. Гуманістичний сенс природно-правового мислення.

9. Класичні теорії та сучасні концепції природного права.
10. Принципи та типи юридичного позитивізму.

Тема 3. Онтологічний зміст сутності та структури права (2 год.)

Семінарське заняття – 2 год.

Навчальні питання до семінарського заняття:

1. Історична еволюція поглядів на буття.
2. Природне і позитивне право як основні структурні елементи правової реальності.
3. Форми буття права: ідея права, закон, правове життя.
4. Право як феномен культури. Місце та роль права в становленні цивілізації.

Завдання для вирішення та обґрунтування правильної відповіді (тести)

1. Чим є буття з позиції онтології права?

- а) гранично загальне поняття, яке відображає динаміку різних форм існування суцього і правової реальності
- б) форма існування соціальної матерії
- в) світ зв'язків і відносин між людьми
- г) ідеальна реальність відносин між людьми

2. Сутність правового закону полягає в?

- а) запровадженні прав і обов'язків громадян
- б) обов'язковості дії закону на всіх громадян, які мають права
- в) спрямованості закону на забезпечення права держави на легальний примус
- г) спрямованості закону на забезпечення невід'ємних прав і свобод людини

3. Основними поняттями правової онтології є?

- а) праворозуміння, пізнання права, правова істина
- б) методи юриспруденції, парадигма правознавства, правова теорія
- в) правова реальність, форми буття права, правове життя
- г) правові цінності, цінності в праві, правові ідеали

4. Розділ філософії, що вивчає буття, форми і способи буття світу, його першооснову і сутність?

- а) аксіологія
- б) онтологія
- в) гносеологія
- г) герменевтика

5. Яке визначення буття є найбільш точним?

- а) форма існування матерії
- б) гранично загальне поняття, яке відображає існування взагалі
- в) світ зв'язків і відносин між людьми
- г) ідеальна реальність відносин між людьми

6.Філософське осмислення правової реальності почалося з розмежування права на?

- а) традиційне та раціональне
- б) природне і позитивне
- в) міфологічне та реалістичне
- г) суб'єктивне і об'єктивне

7.Питання про специфіку правової реальності та онтологічної структури права – це основне питання?

- а) правової антропології
- б) правової гносеології
- в) правової онтології
- г) правової аксіології

8.Реалізація ідеї права у соціальному житті відбувається у формі?

- а) протиправної поведінки
- б) правомірної поведінки
- в) девіантної поведінки
- г) злочинної поведінки

9.Рівнями структури правової реальності за С. Максимовим є?

- а) світ правових ідей, світ правових знакових форм, світ правових соціальних взаємодій
- б) логос, номос, етос
- в) створення права, розуміння права, реалізація права
- г) матеріальне буття права, ідеальне буття права

10.Хто із філософів запровадив термін «онтологія»?

- а) Парменід
- б) Р.Гокленіус
- в) Г.Гегель
- г) Арістотель

11.Для представників якої філософії характерна формаційна періодизація історії?

- а) марксизму
- б) позитивізму
- в) екзистенціалізму
- г) постпозитивізму

12.Згідно якого підходу, єдиної історії людства не існує, а є лише історія локальних культурно-історичних типів суспільства?

- а) цивілізаційного
- б) формаційного
- в) культурологічного
- г) марксистського

13.Яким поняттям позначають сукупність матеріальних і духовних цінностей, а також способів їх творення, трансляції від одного покоління до іншого?

- а) техніка
- б) культура
- в) практика
- г) цивілізація

14. Яка найсуттєвіша ознака культури?

- а) сукупність матеріальних і духовних цінностей людства
- б) професіоналізм у певному виді діяльності
- в) спосіб передачі й реалізації майстерності
- г) вища міра досконалості

15. Яким поняттям позначають якісний рівень розвитку суспільства, досягнутий в певну історичну епоху?

- а) глобалізація
- б) культура
- в) цивілізація
- г) духовність

16. У чому полягає аксіологічна компонента ідеї права?

- а) містить інформацію про те, хто здатний бути суб'єктом права, на кого вона орієнтується.
- б) являє собою систему цінностей, що реалізуються в праві, що виражається інтегрально в понятті справедливості
- в) виступає у виді ідеї повинності, що виражає єдність прав і обов'язків
- г) забезпечує тлумачення юридичних текстів

17. Що є рушійною силою розвитку суспільства, згідно вчення соціал-дарвінізму?

- а) боротьба за існування
- б) абсолютна ідея
- в) воля видатних людей
- г) класова боротьба

18. На думку Освальда Шпенглера цивілізація – це?

- а) період становлення класів і за своєю сутністю є класовим суспільством
- б) вищий ступінь розвитку локальної культури
- в) історичний етап суспільного розвитку, який протиставляється варварству
- г) період не розквіту, а навпаки, занепаду (омертвіння) певної локальної культури

19. У широкому розумінні цивілізація – це?

- а) період становлення класів і за своєю сутністю є класовим суспільством
- б) останній ступінь розвитку людства
- в) історичний ступінь розвитку людства, який прийшов на зміну варварству
- г) конкретно-історичне буття культури в певних географічних, геологічних, гідрогеографічних, кліматичних, етнічних умовах

20. Тип цивілізації, притаманний сучасному рівню розвитку суспільства?

- а) середньовічний
- б) техногенний

- в) індустріальний
- г) антропогенний (інформаційне суспільство)

Додаткові питання та завдання

1. Як співвідносяться поняття буття, реальність, існування?
2. У чому особливість правової реальності?
3. Що є онтологічними основами права?
4. До яких типів реальності належить право?
5. Які форми (рівні) буття права можна виділити?
6. В чому полягає мета права: у забезпеченні державного контролю над життєдіяльністю громадян чи у наданні громадянам держави максимуму можливої на даному етапі розвитку суспільства свободи?
7. Зміст правових норм визначається економічно панівним класом даної держави чи співвідношенням її соціальних сил?
8. Як співвідносяться поняття права та правової реальності?
9. Які духовні, економічні та соціальні передумови виникнення і становлення права?
10. Якими категоріями можливо виразити співвідношення природного та позитивного права?

Теми доповідей

1. Історична еволюція онтологічної моделі світу.
2. Особливості і завдання філософської онтології.
3. Зміст правової онтології, її місце в системі філософії права.
4. Співвідношення права і закону як проблема правової онтології.
5. Структура правової реальності.
6. Право як соціокультурний феномен.
7. Часове та просторове буття права. Єдність минулого, сучасного та майбутнього в праві.
8. Природне і позитивне право як структурні елементи правової реальності.
9. Правова реальність як форма здійснення ідеї права.
10. Мораль як джерело права.

Тема 4. Пізнання і розуміння істини в праві: епістемологічний вимір (2 год.)

Семінарське заняття – 2 год.

Навчальні питання до семінарського заняття:

1. Загальна характеристика правової гносеології та епістемології.
2. Основні етапи, рівні та методи пізнання у праві.
3. Класична і постнекласична парадигма розуміння пізнання.
4. Категорія істини як центральна категорія правового пізнання.

Завдання для вирішення та обґрунтування правильної відповіді (тести)

1. Який зміст поняття гносеологія – це?

- а) вчення про суще, про першооснови буття; система найзагальніших понять, за допомогою яких здійснюється осягнення дійсності
- б) галузь філософії, яка вивчає сутність пізнавального процесу, його закономірності та принципи, форми і типи одержання знання про світ в усій його багатоманітності
- в) вчення, що заперечує можливість достовірного пізнання сутності дійсності
- г) універсальна форма мислення і свідомості, яка відображає загальні властивості, взаємозв'язки, закономірності розвитку всіх матеріальних і духовних явищ та процесів

2. В античній філософії активній ролі суб'єкта в пізнанні, аналізу можливостей слова, мови в пізнавальному процесі приділяли увагу?

- а) Піфагор та піфагорійці
- б) софісти Протагор та Горгій
- в) Діоген
- г) Демокріт, Левкіпп

3. «Відчуття є єдиним джерелом пізнання». Якому напрямку гносеології належить ця думка?

- а) сенсуалізму
- б) емпіризму
- в) раціоналізму
- г) інтуїтивізму

4. Представники якого напрямку у філософії вважали, що основою пізнання є досвід?

- а) сенсуалісти
- б) раціоналісти
- в) емпірики
- г) агностики

5. Особливості процесу пізнання правової реальності вивчає права?

- а) онтологія
- б) аксіологія
- в) гносеологія
- г) праксеологія

6. Гносеологія права – це?

- а) розділ філософії права, який досліджує буття права, першооснови буття права: система найзагальніших понять, за допомогою яких здійснюється осягнення правової дійсності
- б) галузь філософії права, яка досліджує сутність процесу пізнання права, його закономірності та принципи, форми і типи одержання знання про правову дійсність в усьому її розмаїтті
- в) вчення, що заперечує можливість достовірного пізнання сутності права

г) універсальна форма мислення і свідомості, яка відображає загальні властивості, взаємозв'язки, закономірності розвитку всіх правових явищ та процесів

7.Філософське вчення, яке заперечує цілком або частково можливість достовірного пізнання сутності дійсності є?

- а) скептицизм
- б) сцієнтизм
- в) агностицизм
- г) емпіризм

8.Пізнання тлумачилось як процес переведення властивостей об'єкта у зміст свідомості суб'єкта в?

- а) новітній традиції розуміння пізнання
- б) некласичній традиції розуміння пізнання
- в) класичній традиції розуміння пізнання
- г) постнекласичній традиції розуміння пізнання

9.«Частина матеріального і духовного світу, на яку спрямована пізнавальна і перетворююча діяльність людини» - це?

- а) елемент
- б) суб'єкт
- в) об'єкт
- г) предмет

10.Логічно недосконалі міркування, що видаються за правильні і доказові називаються?

- а) жаргонізми
- б) паралогізми
- в) софізми
- г) неологізми

11.Істина – це ідеал, на досягнення якого спрямована пізнавальна діяльність – таке її розуміння властиве для?

- а) томізму
- б) неопозитивізму
- в) діалектичного матеріалізму
- г) німецької класичної філософії

12.Згідно з конвенційною концепцією, істина – це?

- а) результат домовленості
- б) результат експерименту
- в) результат синтезу наукових знань
- г) результат спостереження

13.Істина в юридичній справі (юридичному процесі) – це?

- а) відображення юридично-значущих обставин справи, які при співставленні їх з відповідними правовими нормами дають можливість прийняти правосудне рішення

- б) точне відображення усіх обставин справи, що дають цілісну картину певної події
- в) відображення суттєвих рис певного діяння, що дають можливість відтворити конкретні обставини його вчинення
- г) точне відображення у свідомості суб'єкта правозастосування усіх обставин справи

14. Свідченням істинності норми права є?

- а) безконфліктне, швидке, високоефективне застосування норми права
- б) закріплення норми права в законодавчому акті
- в) неможливість її застосування в юридичній практиці
- г) швидке і легке розуміння норми права суб'єктом правореалізації

15. Класична концепція істини інакше називається?

- а) когерентна
- б) конвенційна
- в) кореспондентська
- г) компромісна

16. Матеріальна істина в кримінальному процесі – це?

- а) інформація щодо юридично-значущих обставин кримінальної справи, яка отримала фактичне (матеріальне) підтвердження
- б) інформація щодо юридично-значущих обставин кримінальної справи, яка логічно виводиться з матеріалів справи
- в) інформація щодо обставин кримінальної справи, яка підкріплюється матеріальними цінностями
- г) інформація щодо обставин кримінальної справи, яка записана на матеріальних носіях

17. Основним критерієм правової істини є?

- а) юридична полеміка
- б) юридична емпірика
- в) юридична практика
- г) юридична логіка

18. Норма права є істинною, якщо?

- а) вона є волею законодавця
- б) законодавець закріпив у неї об'єктивний зміст
- в) вона забезпечена можливістю державного примусу
- г) вона відповідає нормі вищої юридичної сили

19. «Класичній традиції розуміння пізнання властиві такі характеристики?

- а) критицизм, фундаменталізм, нормативізм, суб'єктоцентризм, наукоцентризм
- б) емпіризм, раціоналізм, інтуїтивізм, сенсуалізм
- в) посткритицизм, відмова від фундаменталізму, відмова від суб'єктоцентризму, відмова від наукоцентризму,
- г) посткритицизм, постфундаменталізм, постсуб'єктоцентризм, постнаукоцентризм

20. У філософському розумінні критерієм істинності правової норми є?

- а) укоріненість в суспільній практиці
- б) можливість застосування легального примусу
- в) логічна несуперечність з нормами вищого рівня
- г) укоріненість у суверенній державній волі

Додаткові питання та завдання

1. Як співвідносяться предметні області дослідження теорії пізнання, гносеології та епістемології?
2. Розкрийте структуру пізнавального процесу.
3. Поясніть зміст та основні завдання гносеології як галузі філософського знання.
4. Прокоментуйте твердження А.А. Козловського: «Пізнання є самою суттю права, найглибшою його характеристикою».
5. Що називають формами пізнання з точки зору гносеологічної науки?
6. Розтлумачте критерії та провідні теорії істини: прагматичну, когерентну, кореспондентну.
7. У чому полягають особливості істини як результату та передумови розвитку пізнавального процесу?
8. Здійсніть аналіз постмодерного заперечення істини.
9. Поясніть проблему конкретності істини та критерії об'єктивності істини.
10. Проаналізуйте зміст поняття юридична практика.

Теми доповідей

1. Епістемологія як філософсько-методологічна дисципліна про знання, його будову, структуру, функціонування і розвиток.
2. Основні етапи еволюції гносеології.
3. Пізнання як відображення, відношення, комунікація і діяльність.
4. Проблема джерела пізнання: раціоналізм і сенсуалізм.
5. Предмет гносеології і епістемології та їх методи.
6. Загальна характеристика конкретності істини.
7. Діалектика абсолютної і відносної істини.
8. Проблема трактування значення практики в історії філософсько-правової думки.
9. Проблема трактування пізнання в епістемологічній моделі ХХ-ХХІ ст.
10. Юридична практика як критерій істини в праві.

Тема 5. Справедливість і законність в системі правових цінностей (2 год.)

Семінарське заняття – 2 год.

Навчальні питання до семінарського заняття:

1. Категорія цінності та її осмислення в історії філософсько-правової думки.

2. Правова аксіологія як складова філософії права. Особливості ціннісного підходу в дослідженні права.
3. Система загальнолюдських цінностей у праві. Загальнолюдські цінності як цілі права.
3. Рівність, справедливість та законність в системі правових цінностей.

Завдання для вирішення та обґрунтування правильної відповіді (тести)

1.Розділ філософії права, що досліджує систему правових цінностей?

- а) правова онтологія
- б) правова аксіологія
- в) правова антропологія
- г) правова гносеологія

2.За функціональним призначенням права аксіологія розрізняє?

- а) цінності-функції та цінності-дисфункції
- б) цінності-операції та цінності-алгоритми
- в) цінності-цілі та цінності-засоби
- г) цінності-символи та цінності-знаки

3.До переліку цінностей-цілей входять?

- а) правопорядок, правосуддя, законність
- б) цінності-операції та цінності-алгоритми
- в) людське життя, здоров'я, власність
- г) цінності-символи та цінності-знаки

4.До переліку цінностей-засобів входять?

- а) правопорядок, правосуддя, законність
- б) цінності-операції та цінності-алгоритми
- в) людське життя, здоров'я, власність
- г) цінності-символи та цінності-знаки

5.Людське життя як фундаментальна цінність у матеріальній сфері стверджується через таку цінність як?

- а) відповідальність
- б) корисність
- в) власність
- г) гідність

6.Людське життя як фундаментальна цінність у духовній сфері стверджується через таку цінність, як?

- а) відповідальність
- б) нормативність
- в) власність
- г) гідність особистості

7.Вкажіть основні ціннісні характеристики права?

- а) юридична і моральна
- б) внутрішня і зовнішня
- в) онтологічна і гносеологічна

г) інструментальна і власна

8.Для людини самоцінністю є?

а) справедливість

б) свобода

в) життя

г) рівність

9.Етичним імперативом людської спільноти є?

д) законність

е) власність

ж) солідарність

з) індивідуалізм

10.Функцією філософії права, яка полягає в розробці уявлень про правові цінності є?

а) методологічна

б) світоглядна

в) аксіологічна

г) виховна

11.Хто писав у своїй праці «Нікомахова етика» про два види справедливості: розподільчу та зрівнюючу?

а) Сократ

б) Демокрит

в) Геракліт

г) Арістотель

12.До числа основних правових цінностей відноситься?

а) добро

б) справедливість

в) милосердя

г) фактична рівність

13.Формальна рівність як правова цінність полягає у?

а) рівності в правах і перед законом

б) рівності майнового стану

в) рівності оплати праці

г) рівності правової свідомості

14.Несправедливі закони сприяють зміцненню у суспільстві?

а) відносин громадянського суспільства і держави

б) негативного відношення до права і держави

в) відносин особи і соціуму

г) відносин особи і держави

15.До переліку фундаментальних цінностей права (цінностей-цілей) входять?

а) правопорядок, правосуддя, законність

б) цінності-операції та цінності-алгоритми

в) людське життя, здоров'я, власність

г) цінності-символи та цінності-знаки}

16. Серед різноманіття цінностей самоцінностями, як правило, є?

- а) культурні та духовні цінності
- б) матеріальні та речові цінності
- в) художні та музичні цінності
- г) фізичні та хімічні цінності

17. Кант вважав, що людина у суспільних відносинах повинна бути?

- а) суб'єктом, а не об'єктом
- б) об'єктом, а не суб'єктом
- в) засобом, а не метою
- г) метою, а не засобом

18. З точки зору правової аксіології право може бути?

- а) інструментальною цінністю
- б) самоцінністю
- в) не вважається за цінність
- г) інструментальною цінністю та самоцінністю

19. З точки зору позитивістського праворозуміння найвищою цінністю вважається?

- а) закон
- б) свобода
- в) людина
- г) власність

20. З точки зору природно-правового мислення найвищою цінністю є?

- а) закон
- б) людина
- в) держава
- г) правопорядок

Додаткові питання та завдання

1. Що означає термін «цінність»?
2. Як співвідносяться поняття «цінність» та «оцінка»?
3. Дайте визначення таких понять, як мета, ціннісна орієнтація, оцінка, норма.
4. Яке місце посідають цінності в структурі людської діяльності?
5. Назвіть вищі цінності людини і дайте їхню коротку характеристику.
6. У чому відмінність індивідуальних і суспільних цінностей? Які цінності є правовими і чому?
7. Назвіть вищі цінності людини і дайте їхню коротку характеристику.
8. Що являє собою рівність? Як співвідносяться свобода і рівність?
9. Яке місце посідає справедливість у системі вищих цінностей? Як співвідносяться справедливість і право?
10. Порівняйте такі висловлювання Сенеки і Цицерона: «Несправедливий закон не створює права» і «Своєю силою закони зобов'язані праву».

Теми доповідей

1. Цінність як центральне поняття філософської аксіології. Основний критерій цінності.
2. Сутність та основні етапи розвитку філософської аксіології, її зв'язок з правовою аксіологією.
3. Поняття про інструментальну (службову) цінність права.
4. Власна цінність права як методу цивілізованого вирішення конфліктів у суспільстві.
5. Особистісні, екзистенційні цінності в системі природного права.
6. Правові ідеали в системі загальнолюдських цінностей.
7. Процес соціалізації особистості та проблема формування ціннісних орієнтацій.
8. Сучасні теорії справедливості: зміст і структура.
9. Антиномії справедливості й антиномії права.
10. Загальне благо як моральна і правова цінність. Ціннісні орієнтації особистості як найважливіші елементи її внутрішньої структури.

Тема 6. Сутність людини як основа антропологічного обґрунтування права (2 год.)

Семінарське заняття – 2 год.

Навчальні питання до семінарського заняття:

1. Філософська антропологія в системі наук про людину.
2. Проблематика правової антропології та її місце у філософії права.
3. Людина як предмет філософського аналізу.
4. Філософсько-правове обґрунтування прав людини.

Завдання для вирішення та обґрунтування правильної відповіді (тести)

1. В якій концепції стверджується, що людина є продуктом природного відбору?

- д) теологічній
- е) космологічній
- ж) еволюційній
- з) езотеричній

2. Яке поняття виражає ототожнення людиною самої себе з тими чи іншими соціальними групами, категоріями, культурами тощо?

- д) індивідуальність
- е) ідентичність
- ж) соціалізація
- з) конформізм

3. Яка особливість буття людини відрізняє її від усіх інших живих істот?

- д) боротьба за існування

- е) одночасне перебування в природі, суспільстві та культурі
- ж) обміні енергією з навколишнім середовищем
- з) відносини панування-підкорення

4. У творі «Політика» Арістотель стверджує, що людина за своєю природою є?

- д) правова тварина
- е) політична тварина
- ж) економічна тварина
- з) розумна тварина

5. У філософському розумінні соціальність людини є?

- д) форма вирішення суперечності між вітальністю і духовністю
- е) сукупність набутих людиною якостей, що забезпечують її здатність існувати в суспільстві
- ж) належність особистості до ноосфери
- з) залежність особистості від духовних чинників суспільного життя

6. Основним завданням правової антропології є?

- д) формування ідеального типу правової свідомості
- е) обґрунтування ідеї права як особливого нормативного порядку, який базується на уявленнях про сутність людини
- ж) обґрунтування форм індивідуального буття людини
- з) обґрунтування цінностей-існування людини

7. Сутність людини, згідно з сучасною філософією права, полягає у тому, що вона є?

- д) духовно-практичною істотою
- е) біо-соціо-духовною істотою
- ж) сукупністю суспільних відносин
- з) соціально-перетворюючою істотою

8. Тип цивілізації, притаманний сучасному рівню розвитку західного суспільства?

- д) космогенний
- е) техногенний
- ж) індустріальний
- з) антропогенний (інформаційне суспільство)

9. Що є предметом філософської антропології?

- д) найзагальніші підстави пізнання людиною світу
- е) найзагальніші підстави творення людиною свого буття в світі
- ж) найзагальніші підстави перетворення людиною світу
- з) вироблення найзагальніших схем поведінки

10. Яка галузь філософії права досліджує антропологічні передумови становлення права?

- а) правова онтологія
- б) правова гносеологія
- в) правова аксіологія

г) правова антропологія

11. Невідчужуваними природними правами людини за Дж. Локком є?

а) право на свободу, життя, радість

б) право на віру, матеріальні блага, духовні блага

в) право на життя, свободу, власність

г) право на свободу, творчість, щастя

12. Томас Гоббс називав природний, додержавний стан людського суспільства?

а) “чиста дошка”

б) “загальне благоденство”

в) “війна всіх проти всіх”

г) “золотий вік”

13. Народний суверенітет у розумінні Ж.-Ж. Руссо – це?

а) верховенство народу над правлячою елітою

б) незалежність народу від правлячої еліти

в) здійснення народом загальної волі у формі державної влади

г) формування правлячої еліти народом

14. І. Кант вважав основною антропологічною підставою права те, що людина?

а) природна істота, підвладна необхідності

б) суспільна істота, над якою панують закони історії

в) автономна істота, здатна «бути господарем самому собі»

г) релігійна істота, яка є інструментом Божественного провидіння

15. Ж. Карбоньє визначив основну юридично-значущу властивість людини як?

а) здатність підкорятися волі держави

б) здатність жити в суспільстві

в) здатність створювати і сприймати право

г) здатність «бути господарем самому собі»

16. Яке поняття відображає прагнення людини пояснити собі та іншим своє місце у світі?

а) громадянська позиція

б) національна ідея

в) сенс життя

г) антроподіцея

17. У філософському розумінні особистість – це?

а) окремий представник людського роду, окремо взята людина

б) поняття, що відображає загальні риси людського роду, тобто характеризує родову істоту

в) неповторний, самобутній спосіб буття конкретної особи як суб'єкта самостійної діяльності, індивідуальна форма суспільного життя людини на противагу типовості, загальності

г) людський індивід, узятий в аспекті його соціальних якостей (погляди, цінності, інтереси, моральні переконання тощо), тобто це людина, що пройшла процес соціалізації

18.Філософський зміст прав людини полягає в їх розумінні, як?

а) правового зв'язку особи і держави

б) закріплених в міжнародних нормативно-правових актах декларативних побажаннях щодо змісту національних правових систем

в) похідних від волі держави, закріплених в нормативно-правових актах можливостях правомірної поведінки

г) до-політичних, незалежних стандартів, завдяки яким можуть вдосконалюватися, критикуватися закони, діяльність уряду та інших політико-правових інститутів, тобто критеріїв їх легітимації

19.Суб'єктивні права, на володіння якими може претендувати кожна людина незалежно від обставин – це?

а) права громадянина

б) суб'єктивні права

в) права людини

г) політичні права

20.Скільки поколінь прав людини виділяють на сучасному етапі розвитку світової спільноти?

а) одне

б) два

в) три

г) чотири

Додаткові питання та завдання

1. Що вивчає філософська і правова антропологія?

2. Сформулюйте основні питання правової антропології.

3. Як пов'язані між собою «образ людини» і «образ права»?

4. Що таке «правова людина»?

5. Що являє собою природа людини і в чому полягає необхідність правопорядку?

6. Визначте співвідношення понять «людина», «індивід», «особа», «особистість» у праві.

7. Що з погляду сучасної філософії становлять права людини і який зміст стосовно них мають вирази «природні», «священні», «невідчужувані»?

8. Як обґрунтувати безумовну цінність прав людини?

9. Яку функцію виконують права людини в сучасному світі? Що відповідно до концепції П.Рикера є антропологічною основою права? Хто є суб'єктом права?

10. Яка, на Ваш погляд, форма індивідуального буття людини (індивід, особистість, індивідуальність) відповідає поняттю суб'єкта права?

Теми доповідей

1. Особливості філософського осмислення проблем людини.
2. Проблема сутності людини на різних етапах розвитку філософії.
3. Людина як єдність біологічного й соціального.
4. Проблема співвідношення особистості і права: зміст і структура основних концепцій.
5. Проблематика правової антропології, її місце в системі філософії права.
6. Обґрунтування прав людини як моральних критеріїв правопорядку.
7. Історичні типи еволюції прав людини.
8. Філософсько-правове осмислення інституту прав людини.
9. Теорія природного права як підґрунтя філософсько-правового осмислення прав людини.
10. Особа та її приватне життя в громадянському суспільстві.

Тема 7. Актуальні проблеми взаємодії права та влади в контексті євроінтеграції та глобалізації (2 год.)

Семінарське заняття – 2 год.

Навчальні питання до семінарського заняття:

1. Влада як філософсько-правова категорія. Ідея влади в історії філософії права.
2. Форми організації державної влади.
3. Роль права у здійсненні влади. Право як засіб трансформації влади.
4. Ідея правої держави та громадянського суспільства.

Завдання для вирішення та обґрунтування правильної відповіді (тести)

1. Концепцію «ідеальної держави», що складається із трьох прошарків (правителів, воїнів і робітників), описує в своїх творах?

- а) Фалес
- б) Демокрит
- в) Платон
- г) Арістотель

2. Хто є автором теорії розподілу влад?

- а) Вольтер
- б) Руссо
- в) Дідро
- г) Монтеск'є

3. Т. Гоббс називав природний, додержавний стан людського суспільства?

- а) «чиста дошка»
- б) загальне благоденство
- в) війна всіх проти всіх
- г) первіснообщинний лад

4. Влада, яку приймають народні маси і яка спирається на їх добровільну згоду підкорятися, а не нав'язується їм силою, у філософії права називається?

- а) офіційною
- б) усталеною
- в) народною
- г) легітимною

5. Який компонент є зайвим у структурі демократичної влади?

- а) контроль над ресурсами
- б) участь у прийнятті рішень
- в) володіння волею і впливом
- г) придушення опозиції

6. Які основні види легітимації влади (за М. Вебером)?

- а) традиційна, харизматична, раціонально-легальна
- б) інституційна, дифузна
- в) партикулярна, універсальна
- г) правова, моральна релігійно-міфологічна

7. Які виділяють моделі влади?

- а) потенційна влада
- б) влада репутації
- в) влада прийняття рішень
- г) всі відповіді вірні

8. Яке з названих понять відображає метод влади, котрий виокремлюють у філософії політики та філософії права?

- а) авторитет
- б) примус
- в) право
- г) всі відповіді вірні

9. Які виділяють основні форми влади?

- а) панування та організація
- б) керівництво та контроль
- в) управління та керівництво
- г) всі відповіді вірні

10. Основною ознакою влади є?

- а) наявність волі до влади та прагнення за її допомогою керувати суспільством
- б) визнання права наказувати тими, хто виконуватиме накази
- в) наявність знань, що дозволяють вести спільноту до поставлених цілей
- г) можливість і здатність суб'єкта нав'язувати свою волю іншим та забезпечувати її виконання

11.3 точки зору сучасної науки державна влада є?

- а) елементом політичної влади
- б) політична влада входить до структури державної влади
- в) існує паритет державної та політичної влади

г) політична і державна влада складають структуру правової влади

12.Яке розуміння права домінує в авторитарному і тоталітарному суспільствах?

- а) природно-правове
- б) позитивістське
- в) лібертаристське
- г) гуманістичне

13.Що визначається через правову активність громадян та акти реалізації права?

- а) правова свідомість
- б) правовий інститут
- в) правова поведінка
- г) правова позиція

14.В якій формі суспільної свідомості наявні елементи абсолютизації, звеличування певних ідей, їхня орієнтація на обслуговування відповідних практичних, політичних цілей?

- а) релігія
- б) мораль
- в) право
- г) ідеологія

15.Політична партія є інститутом?

- а) держави
- б) громадянського суспільства
- в) функціонує в межах структурних взаємозв'язків держави та громадянського суспільства
- г) має особливий статус функціонування в межах політичної системи

16.Який мислитель розумів під громадянським суспільством єдність громадян об'єднаних приватними інтересами?

- а) Жан-Жак Руссо
- б) Г. Гегель
- в) Платон
- г) Конфуцій

17.Що вважається соціальною основою громадянського суспільства?

- а) середній клас
- б) представники владних структур
- в) профспілки
- г) бюрократичний апарат

18.Обов'язковою умовою існування правової держави є?

- а) побудова парламентсько-президентської республіки
- б) реформування судової системи
- в) наявність державної ієології
- г) розподіл влади на три гілки

19.Що із переліченого не можна вважати інститутом громадянського суспільства?

- а) церкву
- б) сім'ю
- в) засоби масової інформації
- г) уряд

20.Що не є атрибутом соціальної держави?

- а) індивідуальність
- б) забезпечення прав і свобод
- в) колективна ідентичність
- г) політична активність громадян

Додаткові питання та завдання

1. Яка роль політико-правових інститутів у соціальному житті людини?
2. Чому не може бути здійснено право без інститутів?
3. Що таке влада? Як співвідносяться влада і право?
4. Що таке легітимація, які існують її види? Який зміст мають поняття «легітимність» і «легальність»?
5. Як співвідносяться суверенітет народу і права людини як принципи легітимації?
6. Як співвідносяться держава і право і в чому зміст понять правління права і верховенство права?
7. Що таке правове суспільство? Які перспективи його формування в Україні?
8. Чи тотожні поняття «легітимація» і «легалізація»?
9. Як співвідносяться право і закон? Чи завжди закон є правовим явищем?
10. Чи можна поєднати реалізацію принципу гуманізму та примус в діяльності поліції?

Теми доповідей

1. Проблема співвідношення права і політики, «букви та духу» закону.
2. Правова ідеологія та психологія: основні тенденції розвитку, змісті структура.
3. Влада і управління, влада і демократія, влада і свобода: співвідношення в культурно-історичному процесі.
4. Проблема співвідношення права і влади: державна влада в системі соціального регулювання.
5. Державний примус як специфічний засіб забезпечення дієвості права в суспільстві.
6. Влада та право у цивілізації майбутнього.
7. Філософські проблеми взаємодії права та державно-владних органів в процесі євроінтеграції та глобалізації.
8. Громадянське суспільство як гарант соціальної свободи.
9. Моральність і законність в застосуванні покарання.
10. Генеза ідеї верховенства права в історії філософсько-правової думки.

5. Завдання для самостійної роботи

Тема 1. Предмет та призначення філософії права. Філософська культура правника

Тестові завдання

1. Що є предметом філософії?

- а) окремо взяті світ або людина
- б) принципи абстрактного мислення та закони мислення
- в) відношення людини до світу та світ в цілому
- г) визначні відкриття у сфері духовності, людської свідомості

2. Яке визначення світогляду є найбільш повним?

- а) певний еталон мислення людини та спосіб здобуття знання
- б) філософське вчення, що визнає певну модель світу та мислення
- в) форма суспільної самосвідомості за допомогою якої людина сприймає, осмислює світ та своє місце в ньому
- г) процедура інтелектуального конструювання людської свідомості

3. Які галузі знань охоплювала філософія до XVIII ст.?

- а) суспільствознавчі
- б) природничо наукові
- в) всі існуючі
- г) жодних

4. Назвіть три історичні типи світогляду?

- а) віровчення, анімізм, тотемізм
- б) фетишизм, магія, філософія
- в) міфологія, релігія, філософія
- г) міфологія, суспільна психологія, ідеологія

5. В чому сутність філософського світогляду?

- а) форма світогляду, що відображає світ в емпіричному знанні
- б) теоретична форма світогляду, що осмислює світ у поняттях, які відображають розвиток науки
- в) синкретична форма світогляду, що відображає світ в чуттєво-наочному образі
- г) форма світогляду, що ділить світ на надприродний і земний, і ставить земний світ в залежність від надприродного

6. В чому сутність релігійного світогляду?

- а) міркування людини та способи здобуття знання
- б) теоретична форма світогляду, що осмислює світ у поняттях, які відображають розвиток науки
- в) форма світогляду, що ділить світ на надприродний і земний, і ставить земний світ в залежність від надприродного
- г) форма світогляду, що відображає світ в чуттєво-наочному образі

7. Виділіть одну із характерних рис міфологічного світогляду?

- а) теоретична форма світогляду, що відображує світ у поняттях і обумовлених знаннях
- б) форма світогляду, що відображає світ в чуттєво-наочних образах
- в) форма світогляду, що ділить світ на надприродний і земний, і ставить земний світ в залежність від надприродного
- г) форма колективного світогляду, що відображає світ в емпіричному знанні

8.Що є характерною рисою філософського мислення?

- а) довіра до авторитетів
- б) домінування аналітичного мислення над вірою
- в) вільний пошук істини та намагання все піддавати сумніву
- г) ототожнення бога і природи

9.Що, перш за все, прагнуть пізнати філософи?

- а) переконання та звички людей в історичному процесі
- б) зовнішню природу та закономірності фізичних явищ
- в) найзагальніші підстави, першооснови буття світу
- г) унікальність людської свідомості

10.Світоглядна функція філософії полягає?

- а) у раціональному обґрунтуванні езотеричних таємниць людини
- б) сприяє неупередженому ставленню до світу культури
- в) в постановці і пошуку відповіді на смисложиттєві питання
- г) змушує долати об'єктивні перешкоди на шляху досягнення достовірного знання

11.Яка проблема властива предмету філософії права?

- а) проблема структурування системи права
- б) проблема співвідношення норм права і статей законодавства
- в) проблема розрізнення і співвідношення права та закону
- г) проблема систематизації законодавства

12.Питання, чому існує право як певна форма буття, відмінна від інших, досліджує правова?

- а) онтологія
- б) гносеологія
- в) аксіологія
- г) антропологія

13.Особливості процесу пізнання правової реальності вивчає правова?

- а) онтологія
- б) аксіологія
- в) гносеологія
- г) праксеологія

14.Яка галузь філософії права досліджує систему правових цінностей?

- а) правова онтологія
- б) правова аксіологія
- в) правова антропологія
- г) правова гносеологія

а) 15. Вивчення філософії права насамперед сприяє?

- б) розвиткові уміння адекватно застосовувати норми права
- в) розвиткові уміння аналізувати тексти нормативно-правових актів
- г) розвиткові стресостійкості майбутніх правників
- д) світоглядному розвитку майбутніх правників як самостійно мислячих, політично незаангажованих громадян

16. Яка галузь філософії права досліджує антропологічні передумови становлення права?

- а) правова онтологія
- б) правова гносеологія
- в) правова аксіологія
- г) правова антропологія

17. Який з варіантів найточніше відображає статус філософії права як сфери пізнання?

- а) філософія права – це розділ філософії
- б) філософія права – це юридична наука
- в) філософія права – це міжгалузєва сфера теоретичного знання, що знаходиться на межі філософії і правознавства
- г) філософія права – це духовна практика самопізнання правосвідомості

18. Самостійною філософською дисципліною філософія права стала завдяки виданню у 1820 р. праці «Філософію права»?

- а) Арістотелем
- б) Г. Гегелем
- в) І. Кантом
- г) Т. Шевченком

19. Який з варіантів найповніше відображає особливості предмета філософії права?

- а) філософія права досліджує найзагальніші закономірності об'єктивного розвитку правової дійсності
- б) філософія права досліджує найзагальніші закономірності відношення людини і правової дійсності
- в) філософія права досліджує найзагальніші закономірності відображення правової дійсності у свідомості людини
- г) філософія права досліджує найзагальніші закономірності буття загальнолюдських цінностей у правовій дійсності

20. Що є елементом предмету філософії права?

- а) роль права у житті людини, держави, суспільства
- б) об'єктивні властивості правозастосування
- в) умови і причини злочинності
- г) юридична техніка

Завдання для самостійного вивчення

1. Виділіть загальне і особливе в історичних типах світогляду.

2. Що є предметом філософії?
3. Сформулюйте основне питання філософії.
4. Які функції виконує філософія?
5. Чому майбутньому правнику необхідно вивчати філософію права?
6. Які існують погляди на предмет філософії права і який з них здається Вам найбільш обґрунтованим?
7. Чим відрізняються предмет філософії права від предмета загальної теорії права?
8. Яке місце посідає філософія права в системі філософських наук?
9. Яке місце посідає філософія права в системі юридичних наук?
10. Сформулюйте основне питання філософії права.

Теми рефератів

1. Філософія як мудрість, спосіб життя і тип світогляду.
2. Основні підходи до визначення основного питання філософії, його зміст і структура.
3. Генеза предмета філософії в європейській традиції.
4. Загальна характеристика історичних типів світогляду.
5. Головні відмінності між західною і східною парадигмами філософії.
6. Основне питання сучасної філософії права та його вирішення.
7. Генеза предмета філософії права.
8. Філософія права як спосіб професійного самовизначення людини.
9. Роль філософії права у світоглядній підготовці правника.
10. Характерні риси правового світогляду.

Тема 2. Типи праворозуміння як способи осмислення сутності права

Тестові завдання

1. Яка з дефініцій методології найзмістовніша?

- а) це сукупність методів пізнання
- б) це система основоположних принципів пізнання
- в) це система методів, принципів, категорій та інших теоретичних положень, що забезпечують отримання нових знань
- г) це система принципів і методів пізнання

2. Методологія філософії права – це?

- а) система методів дослідження предмета філософії права
- б) система філософських принципів дослідження предмета філософії права
- в) система концептуальних ідей, принципів, філософських, загальнонаукових, конкретно-наукових, спеціально-юридичних методів, дослідження предмета філософії права
- г) система філософських принципів і методів дослідження предмета філософії права

а) 3. Методологія пізнання права включає такі рівні?

- б) філософський, науковий, приватно-науковий
- в) філософсько-правовий, науковий
- г) системний, структурний, функціональний
- д) загально-науковий, частково-науковий

4. У філософії права поняття «філософсько-правова рефлексія» має такий зміст?

- а) одна з головних парадигм філософського мислення, що поглиблює юридичний зміст морально-метафізичними підставами
- б) філософсько-правовий метод пізнання, який полягає у предметному і критичному осмисленні людиною правового знання, його змісту і методів здобування
- в) філософська теорія, що ставить рефлексію на вершину ієрархії методів пізнання
- г) система філософських правил рефлексорного пізнання правової реальності

5. Метод наукового пізнання права – це?

- а) метод пізнання, який полягає у предметному і критичному осмисленні людиною правового знання, його змісту і методів здобування
- б) система філософських принципів дослідження права
- в) система правил, способів, прийомів, норм отримання та систематизації нових знань про право
- г) система концептуальних ідей (моделей), парадигм, філософських, загальнонаукових, конкретно-наукових, спеціально-юридичних методів, дослідження предмета філософії права

6. Інтегруюча функція філософії права полягає в?

- а) поділі системи правових знань на структурні елементи
- б) спрямовуючій ролі філософсько-правового знання, що покликане задавати напрями досліджень галузевих юридичних наук
- в) об'єднуючій ролі філософсько-правового знання щодо множини елементів права, які складають систему й створюють певну цілісність
- г) об'єднанні спеціально-юридичних методів, дослідження предмета філософії права

7. Структуру методології філософії права складають такі елементи?

- а) філософські методи, наукові методи, юридичні методи
- б) парадигми, концепти, концептуальні моделі, методологічні принципи, методи
- в) системний підхід, структурний підхід, функціональний підхід
- г) філософський рівень, загально-науковий рівень, частково-науковий рівень

8. Систему методів філософії права складають?

- а) філософські методи, наукові методи, культурні методи
- б) філософські методи, загальнонаукові методи, конкретно-наукові методи, спеціально-юридичні методи
- в) системний метод, структурний метод, функціональний метод
- г) загальнонаукові методи, частково-наукові методи, конкретно-наукові методи

9. Загальнонаукові методи пізнання права - це?

- а) прийоми і способи пізнання, які використовуються всіма або багатьма науками
- б) прийоми і способи пізнання, які використовуються окремими групами бо навіть однією наукою
- в) система характерних для правознавства методів пізнання права
- г) прийоми і способи пізнання, які зародилися у різних галузях філософії, та можуть бути використані для дослідження права

10. Конкретно-наукові методи пізнання права – це?

- а) прийоми і способи пізнання, які використовуються всіма або багатьма науками
- б) прийоми і способи пізнання, які використовуються окремими групами бо навіть однією наукою
- в) система характерних для правознавства методів пізнання права
- г) прийоми і способи пізнання, які зародилися у різних галузях філософії, та можуть бути використані для дослідження права

11. Як називається філософсько-правовий напрям, в межах якого право ототожнюється з владними приписами (законом)?

- а) правовий критицизм
- б) юснатуралізм
- в) юридичний позитивізм
- г) правовий екзистенціалізм

12. Моральна критика держави і права притаманна такому типу праворозуміння?

- а) позитивістському
- б) нормативістському
- в) етатистському
- г) юснатуралістському (природно-правове мислення)

13. У філософії права поняття «природне право» має такий зміст?

- а) категорія філософії права, що стверджує ідею існування об'єктивних засад права, незалежних від волі людини
- б) одна з головних парадигм позитивістського мислення, що поглиблює юридичний зміст морально-метафізичними підставами
- в) філософська теорія, що ставить природні ідеали на вершину ієрархії цінностей
- г) міра справедливості законоположень, які встановлюються державою

а) 14. У філософії права поняття «позитивне право» має такий зміст?

- б) одна з головних парадигм філософського мислення, що поглиблює юридичний зміст морально-метафізичними підставами
- в) категорія філософії права, що трактує право, як «волю держави втілену в законі»
- г) філософська теорія, що ставить природні ідеали на вершину ієрархії цінностей
- д) система правил поведінки, що схвалюються громадською думкою

15.Юридичний позитивізм пройшов такі основні етапи розвитку?

- а) перший позитивізм, другий позитивізм, третій позитивізм
- б) класичний позитивізм, нормативізм, аналітична юриспруденція
- в) класичний позитивізм, емпіріокритицизм, аналітичне правознавство, постпозитивізм
- г) легізм, юснатуралізм, етатизм

16.Існують такі основні типи концепцій природного права?

- а) перший юснатуралізм, другий юснатуралізм, третій юснатуралізм
- б) географічні концепції, біологічні концепції, психологічні концепції, соціологічні концепції
- в) космологічні концепції, раціоналістичні концепції, антропологічні концепції
- г) діалектичні концепції, метафізичні концепції, синергетичні концепції

17. Які типи праворозуміння відображають принципово відмінні підходи до співвідношення права і закону?

- а) онтологічний, гносеологічний
- б) юснатуралістський, позитивістський
- в) соціально-правовий, економічно-правовий
- г) психологічний, соціологічний

18.У філософії права природно-правове мислення по-іншому називають?

- а) юснатуралізмом
- б) юспозитивізмом
- в) правовим детермінізмом
- г) юскультуралізмом

19.Типи юридичного позитивізму в історії філософії права?

- а) юридичний, аналітичний та етатичний позитивізм
- б) легізм, нормативізм, етатизм
- в) міфологія, релігія, філософія
- г) юридичний детермінізм, нормативізм та правовий легізм

20.Парадигма – це?

- а) зразковий приклад із історичного минулого
- б) сукупність конкретно-історичних цінностей, на основі яких побудована наукова картина світу
- в) основоположна соціально-правова теорія
- г) визнане всіма наукове досягнення, яке протягом певного часу дає модель постановки проблем та їх вирішення науковому співтовариству

21.Сутність правового закону полягає в?

- а) запровадженні прав і обов'язків громадян
- б) обов'язковості дії закону на всіх громадян, які мають права
- в) спрямованості закону на забезпечення права держави на легальний примус
- г) спрямованості закону на забезпечення невід'ємних прав і свобод людини

22.Представники юридичного позитивізму?

- а) ототожнюють право і закон
- б) протиставляють право і закон

- в) не визнають закон
- г) вважають право незалежним від держави та відмінним від закону

23. Представники юснатуралізму?

- а) ототожнюють право і закон
- б) вважають закон і право неіснуючими
- в) вважають право продуктом держави, сукупністю законодавчо закріплених норм
- г) вважають право незалежним від держави та відмінним від закону

24. Ототоження права з будь-якими наказами держави властиве представникам такого виду юридичного позитивізму як?

- а) юридичний детермінізм
- б) «чиста теорія права» (нормативізм)
- в) аналітична юриспруденція
- г) класичного юридичний позитивізм (етатизм)

25. «Закон вважається правом тому, що є примусова норма вищого рівня – конституція, яка проголошує необхідність дотримання законів», – це позиція представників?

- а) юридичного детермінізму
- б) «чистої теорії права» (нормативізму)
- в) аналітичної юриспруденції Г. Харта
- г) класичного юридичного позитивізму (етатизму)

26. Який з постулатів НЕ належить юридичному позитивізму?

- а) право являє собою систему або сукупність норм (правил поведінки), які виражені (письмово) в нормативних актах
- б) норми права видаються державою і в них виражена воля держави
- в) саме право і його реалізація забезпечуються примусовою силою держави
- г) зміст норм чинного права підлягає оцінці в морально-етичному аспекті

27. «Вищі форми і принципи права, які стоять над позитивним правом і які володіють абсолютною або відносною значимістю, мають матеріальний або формальний характер», – це елемент?

- а) позитивного права
- б) негативного права
- в) надприродного права
- г) природного права

28. Космологічні концепції природного права вважають джерелом права?

- а) розум людини
- б) природу людини
- в) волю держави
- г) світовий порядок

29. Раціоналістичні концепції природного права вважають джерелом права?

- а) розум людини
- б) природу людини
- в) волю держави

г) світовий порядок

30. Антропологічні концепції природного права вважають джерелом права?

а) розум людини

б) природу людини

в) волю держави

г) світовий порядок

Завдання для самостійного вивчення

1. Охарактеризуйте методологію як систему принципів і способів організації пізнання права та юридичної практики.
2. Які виділяють основні концепції щодо розуміння філософської методології?
3. Проаналізуйте структуру методології філософії права.
4. Яке місце посідає філософія права в системі методології права?
5. Розкрийте методологічну функцію філософії права в системі правової науки.
6. Як еволюціонувала проблема праворозуміння в історії філософії права?
7. Розкрийте переваги та недоліки правового позитивізму.
8. Поясніть переваги природно-правового мислення та яке місце закону відводиться в його структурі?
9. Охарактеризуйте основні типи концепцій природного права.
10. Назвіть основні концепції та способи обґрунтування юридичного позитивізму?
11. Назвіть критерії розрізнення основних способів обґрунтування права?
12. Чим відрізняється обґрунтування права у філософській науці та юриспруденції?
13. У чому полягають переваги та недоліки правового об'єктивізму?
14. Розкрийте зміст правового суб'єктивізму.
15. Перелічіть змістовні переваги інтерсуб'єктивізму в обґрунтуванні права.

Теми рефератів

1. Поняття, різновиди та класифікація методів.
2. Класичні, неklasичні та постнеklasичні методи пізнання права.
3. Поліметодологізм як сучасна тенденція розвитку методології філософсько-правового знання.
4. Загальна характеристика діалектики як методу філософії права.
5. Ієрархія методів та підходів до вивчення права: філософсько-світоглядний підхід, загальнонаукові та спеціальні методи.
6. Протилежність і взаємодоповнюваність основних типів праворозуміння.
7. Основні типи праворозуміння як методології філософсько-правових дискурсів.
8. Гуманістичний сенс природно-правового мислення.
9. Класичні теорії та сучасні концепції природного права.
10. Принципи та типи юридичного позитивізму.
11. Загальна характеристика правового об'єктивізму.

12. Сутність та принципи правового суб'єктивізму.
13. Характерні риси правового інтерсуб'єктивізму.
14. Вихідні положення комунікативної концепції права.
15. Некласичні моделі обґрунтування права.

Тема 3. Онтологічний зміст сутності та структури права

Тестові завдання

1. Чим є буття з позиції онтології права?

- а) гранично загальне поняття, яке відображає динаміку різних форм існування суцього і правової реальності
- б) форма існування соціальної матерії
- в) світ зв'язків і відносин між людьми
- г) ідеальна реальність відносин між людьми

2. Сутність правового закону полягає в?

- а) запровадженні прав і обов'язків громадян
- б) обов'язковості дії закону на всіх громадян, які мають права
- в) спрямованості закону на забезпечення права держави на легальний примус
- г) спрямованості закону на забезпечення невід'ємних прав і свобод людини

3. Основними поняттями правової онтології є?

- а) праворозуміння, пізнання права, правова істина
- б) методи юриспруденції, парадигма правознавства, правова теорія
- в) правова реальність, форми буття права, правове життя
- г) правові цінності, цінності в праві, правові ідеали

4. Розділ філософії, що вивчає буття, форми і способи буття світу, його першооснову і сутність?

- а) аксіологія
- б) онтологія
- в) гносеологія
- г) герменевтика

5. Яке визначення буття є найбільш точним?

- а) форма існування матерії
- б) гранично загальне поняття, яке відображає існування взагалі
- в) світ зв'язків і відносин між людьми
- г) ідеальна реальність відносин між людьми

6. Філософське осмислення правової реальності почалося з розмежування права на?

- а) традиційне та раціональне
- б) природне і позитивне
- в) міфологічне та реалістичне
- г) суб'єктивне і об'єктивне

7. Питання про специфіку правової реальності та онтологічної структури права – це основне питання?

- а) правової антропології
- б) правової гносеології
- в) правової онтології
- г) правової аксіології

8.Реалізація ідеї права у соціальному житті відбувається у формі?

- а) протиправної поведінки
- б) правомірної поведінки
- в) девіантної поведінки
- г) злочинної поведінки

9.Рівнями структури правової реальності за С. Максимовим є?

- а) світ правових ідей, світ правових знакових форм, світ правових соціальних взаємодій
- б) логос, номос, етос
- в) створення права, розуміння права, реалізація права
- г) матеріальне буття права, ідеальне буття права

10.Хто із філософів запровадив термін «онтологія»?

- а) Парменід
- б) Р.Гокленіус
- в) Г.Гегель
- г) Арістотель

11.Для представників якої філософії характерна формаційна періодизація історії?

- а) марксизму
- б) позитивізму
- в) екзистенціалізму
- г) постпозитивізму

12.Згідно якого підходу, єдиної історії людства не існує, а є лише історія локальних культурно-історичних типів суспільства?

- а) цивілізаційного
- б) формаційного
- в) культурологічного
- г) марксистського

13.Яким поняттям позначають сукупність матеріальних і духовних цінностей, а також способів їх творення, трансляції від одного покоління до іншого?

- а) техніка
- б) культура
- в) практика
- г) цивілізація

14.Яка найсуттєвіша ознака культури?

- а) сукупність матеріальних і духовних цінностей людства
- б) професіоналізм у певному виді діяльності
- в) спосіб передачі й реалізації майстерності

г) вища міра досконалості

15. Яким поняттям позначають якісний рівень розвитку суспільства, досягнутий в певну історичну епоху?

- а) глобалізація
- б) культура
- в) цивілізація
- г) духовність

16. У чому полягає аксіологічна компонента ідеї права?

- а) містить інформацію про те, хто здатний бути суб'єктом права, на кого вона орієнтується.
- б) являє собою систему цінностей, що реалізуються в праві, що виражається інтегрально в понятті справедливості
- в) виступає у виді ідеї повинності, що виражає єдність прав і обов'язків
- г) забезпечує тлумачення юридичних текстів

17. Що є рушійною силою розвитку суспільства, згідно вчення соціал-дарвінізму?

- а) боротьба за існування
- б) абсолютна ідея
- в) воля видатних людей
- г) класова боротьба

18. На думку Освальда Шпенглера цивілізація – це?

- а) період становлення класів і за своєю сутністю є класовим суспільством
- б) вищий ступінь розвитку локальної культури
- в) історичний етап суспільного розвитку, який протиставляється варварству
- г) період не розквіту, а навпаки, занепаду (омертвіння) певної локальної культури

19. У широкому розумінні цивілізація – це?

- а) період становлення класів і за своєю сутністю є класовим суспільством
- б) останній ступінь розвитку людства
- в) історичний ступінь розвитку людства, який прийшов на зміну варварству
- г) конкретно-історичне буття культури в певних географічних, геологічних, гідрогеографічних, кліматичних, етнічних умовах

20. Тип цивілізації, притаманний сучасному рівню розвитку суспільства?

- а) середньовічний
- б) техногенний
- в) індустріальний
- г) антропогенний (інформаційне суспільство)

Завдання для самостійного вивчення

1. Як співвідносяться поняття буття, реальність, існування?
2. У чому особливість правової реальності?
3. Що є онтологічними основами права?
4. До яких типів реальності належить право?

5. Які форми (рівні) буття права можна виділити?
6. В чому полягає мета права: у забезпеченні державного контролю над життєдіяльністю громадян чи у наданні громадянам держави максимуму можливої на даному етапі розвитку суспільства свободи?
7. Зміст правових норм визначається економічно панівним класом даної держави чи співвідношенням її соціальних сил?
8. Як співвідносяться поняття права та правової реальності?
9. Які духовні, економічні та соціальні передумови виникнення і становлення права?
10. Якими категоріями можливо виразити співвідношення природного та позитивного права?

Теми рефератів

1. Історична еволюція онтологічної моделі світу.
2. Особливості і завдання філософської онтології.
3. Зміст правової онтології, її місце в системі філософії права.
4. Співвідношення права і закону як проблема правової онтології.
5. Структура правової реальності.
6. Право як соціокультурний феномен.
7. Часове та просторове буття права. Єдність минулого, сучасного та майбутнього в праві.
8. Природне і позитивне право як структурні елементи правової реальності.
9. Правова реальність як форма здійснення ідеї права.
10. Мораль як джерело права.

Тема 4. Пізнання і розуміння істини в праві: епістемологічний вимір

Тестові завдання

1. Який зміст поняття гносеологія – це?

- а) вчення про суще, про першооснови буття; система найзагальніших понять, за допомогою яких здійснюється досягнення дійсності
- б) галузь філософії, яка вивчає сутність пізнавального процесу, його закономірності та принципи, форми і типи одержання знання про світ в усій його багатоманітності
- в) вчення, що заперечує можливість достовірного пізнання сутності дійсності
- г) універсальна форма мислення і свідомості, яка відображає загальні властивості, взаємозв'язки, закономірності розвитку всіх матеріальних і духовних явищ та процесів

2. В античній філософії активній ролі суб'єкта в пізнанні, аналізу можливостей слова, мови в пізнавальному процесі приділяли увагу?

- а) Піфагор та піфагорійці
- б) софісти Протагор та Горгій
- в) Діоген

г) Демокріт, Левкіпп

3.«Відчуття є єдиним джерелом пізнання». Якому напрямку гносеології належить ця думка?

- а) сенсуалізму
- б) емпіризму
- в) раціоналізму
- г) інтуїтивізму

4.Представники якого напрямку у філософії вважали, що основою пізнання є досвід?

- а) сенсуалісти
- б) раціоналісти
- в) емпірики
- г) агностики

5. Особливості процесу пізнання правової реальності вивчає права?

- а) онтологія
- б) аксіологія
- в) гносеологія
- г) праксеологія

6. Гносеологія права – це?

- а) розділ філософії права, який досліджує буття права, першооснови буття права: система найзагальніших понять, за допомогою яких здійснюється досягнення правової дійсності
- б) галузь філософії права, яка досліджує сутність процесу пізнання права, його закономірності та принципи, форми і типи одержання знання про правову дійсність в усьому її розмаїтті
- в) вчення, що заперечує можливість достовірного пізнання сутності права
- г) універсальна форма мислення і свідомості, яка відображає загальні властивості, взаємозв'язки, закономірності розвитку всіх правових явищ та процесів

7.Філософське вчення, яке заперечує цілком або частково можливість достовірного пізнання сутності дійсності є?

- а) скептицизм
- б) сцієнтизм
- в) агностицизм
- г) емпіризм

8.Пізнання тлумачилось як процес переведення властивостей об'єкта у зміст свідомості суб'єкта в?

- а) новітній традиції розуміння пізнання
- б) некласичній традиції розуміння пізнання
- в) класичній традиції розуміння пізнання
- г) постнекласичній традиції розуміння пізнання

9.«Частина матеріального і духовного світу, на яку спрямована пізнавальна і перетворююча діяльність людини» - це?

- а) елемент
- б) суб'єкт
- в) об'єкт
- г) предмет

10. Логічно недосконалі міркування, що видаються за правильні і доказові називаються?

- а) жаргонізми
- б) паралогізми
- в) софізми
- г) неологізми

11. Істина – це ідеал, на досягнення якого спрямована пізнавальна діяльність – таке її розуміння властиве для?

- а) томізму
- б) неопозитивізму
- в) діалектичного матеріалізму
- г) німецької класичної філософії

12. Згідно з конвенційною концепцією, істина – це?

- а) результат домовленості
- б) результат експерименту
- в) результат синтезу наукових знань
- г) результат спостереження

13. Істина в юридичній справі (юридичному процесі) – це?

- а) відображення юридично-значущих обставин справи, які при співставленні їх з відповідними правовими нормами дають можливість прийняти правосудне рішення
- б) точне відображення усіх обставин справи, що дають цілісну картину певної події
- в) відображення суттєвих рис певного діяння, що дають можливість відтворити конкретні обставини його вчинення
- г) точне відображення у свідомості суб'єкта правозастосування усіх обставин справи

14. Свідченням істинності норми права є?

- а) безконфліктне, швидке, високоефективне застосування норми права
- б) закріплення норми права в законодавчому акті
- в) неможливість її застосування в юридичній практиці
- г) швидке і легке розуміння норми права суб'єктом правореалізації

15. Класична концепція істини інакше називається?

- а) когерентна
- б) конвенційна
- в) кореспондентська
- г) компромісна

16. Матеріальна істина в кримінальному процесі – це?

- а) інформація щодо юридично-значущих обставин кримінальної справи, яка отримала фактичне (матеріальне) підтвердження
- б) інформація щодо юридично-значущих обставин кримінальної справи, яка логічно виводиться з матеріалів справи
- в) інформація щодо обставин кримінальної справи, яка підкріплюється матеріальними цінностями
- г) інформація щодо обставин кримінальної справи, яка записана на матеріальних носіях

17. Основним критерієм правової істини є?

- а) юридична полеміка
- б) юридична емпірика
- в) юридична практика
- г) юридична логіка

18. Норма права є істинною, якщо?

- а) вона є волею законодавця
- б) законодавець заклав у неї об'єктивний зміст
- в) вона забезпечена можливістю державного примусу
- г) вона відповідає нормі вищої юридичної сили

19. «Класичній традиції розуміння пізнання властиві такі характеристики?»

- а) критицизм, фундаменталізм, нормативізм, суб'єктоцентризм, наукоцентризм
- б) емпіризм, раціоналізм, інтуїтивізм, сенсуалізм
- в) посткритицизм, відмова від фундаменталізму, відмова від суб'єктоцентризму, відмова від наукоцентризму,
- г) посткритицизм, постфундаменталізм, постсуб'єктоцентризм, постнаукоцентризм

20. У філософському розумінні критерієм істинності правової норми є?

- а) укоріненість в суспільній практиці
- б) можливість застосування легального примусу
- в) логічна несуперечність з нормами вищого рівня
- г) укоріненість у суверенній державній волі

Завдання для самостійного вивчення

1. Як співвідносяться предметні області дослідження теорії пізнання, гносеології та епістемології?
2. Розкрийте структуру пізнавального процесу.
3. Поясніть зміст та основні завдання гносеології як галузі філософського знання.
4. Прокоментуйте твердження А.А. Козловського: «Пізнання є самою суттю права, найглибшою його характеристикою».
5. Що називають формами пізнання з точки зору гносеологічної науки?
6. Розтлумачте критерії та провідні теорії істини: прагматичну, когерентну, кореспондентну.

7. У чому полягають особливості істини як результату та передумови розвитку пізнавального процесу?
8. Здійсніть аналіз постмодерного заперечення істини.
9. Поясніть проблему конкретності істини та критерії об'єктивності істини.
10. Проаналізуйте зміст поняття юридична практика.

Теми рефератів

6. Епістемологія як філософсько-методологічна дисципліна про знання, його будову, структуру, функціонування і розвиток.

1. Основні етапи еволюції гносеології.
2. Пізнання як відображення, відношення, комунікація і діяльність.
3. Проблема джерела пізнання: раціоналізм і сенсуалізм.
4. Предмет гносеології і епістемології та їх методи.
5. Загальна характеристика конкретності істини.
6. Діалектика абсолютної і відносної істини.
7. Проблема трактування значення практики в історії філософсько-правової думки.
8. Проблема трактування пізнання в епістемологічній моделі ХХ-ХХІ ст.
9. Критерій істини в філософії та кримінальному праві.

Тема 5. Справедливість і законність в системі правових цінностей

Тестові завдання

1.Розділ філософії права, що досліджує систему правових цінностей?

- а) правова онтологія
- б) правова аксіологія
- в) правова антропологія
- г) правова гносеологія

2.За функціональним призначенням права аксіологія розрізняє?

- а) цінності-функції та цінності-дисфункції
- б) цінності-операції та цінності-алгоритми
- в) цінності-цілі та цінності-засоби
- г) цінності-символи та цінності-знаки

3.До переліку цінностей-цілей входять?

- а) правопорядок, правосуддя, законність
- б) цінності-операції та цінності-алгоритми
- в) людське життя, здоров'я, власність
- г) цінності-символи та цінності-знаки

4.До переліку цінностей-засобів входять?

- а) правопорядок, правосуддя, законність
- б) цінності-операції та цінності-алгоритми
- в) людське життя, здоров'я, власність
- г) цінності-символи та цінності-знаки

5. Людське життя як фундаментальна цінність у матеріальній сфері стверджується через таку цінність як?

- а) відповідальність
- б) корисність
- в) власність
- г) гідність

6. Людське життя як фундаментальна цінність у духовній сфері стверджується через таку цінність, як?

- а) відповідальність
- б) нормативність
- в) власність
- г) гідність особистості

7. Вкажіть основні ціннісні характеристики права?

- а) юридична і моральна
- б) внутрішня і зовнішня
- в) онтологічна і гносеологічна
- г) інструментальна і власна

8. Для людини самоцінністю є?

- а) справедливість
- б) свобода
- в) життя
- г) рівність

9. Етичним імперативом людської спільноти є?

- а) законність
- б) власність
- в) солідарність
- г) індивідуалізм

10. Функцією філософії права, яка полягає в розробці уявлень про правові цінності є?

- а) методологічна
- б) світоглядна
- в) аксіологічна
- г) виховна

11. Хто писав у своїй праці «Нікомахова етика» про два види справедливості: розподільчу та зрівнюючу?

- а) Сократ
- б) Демокріт
- в) Геракліт
- г) Арістотель

12. До числа основних правових цінностей відноситься?

- а) добро
- б) справедливість
- в) милосердя

г) фактична рівність

13.Формальна рівність як правова цінність полягає у?

а) рівності в правах і перед законом

б) рівності майнового стану

в) рівності оплати праці

г) рівності правової свідомості

14.Несправедливі закони сприяють зміцненню у суспільстві?

а) відносин громадянського суспільства і держави

б) негативного відношення до права і держави

в) відносин особи і соціуму

г) відносин особи і держави

15.До переліку фундаментальних цінностей права (цінностей-цілей) входять?

а) правопорядок, правосуддя, законність

б) цінності-операції та цінності-алгоритми

в) людське життя, здоров'я, власність

г) цінності-символи та цінності-знаки}

16.Серед різноманіття цінностей самоцінностями, як правило, є?

а) культурні та духовні цінності

б) матеріальні та речові цінності

в) художні та музичні цінності

г) фізичні та хімічні цінності

17.Кант вважав, що людина у суспільних відносинах повинна бути?

а) суб'єктом, а не об'єктом

б) об'єктом, а не суб'єктом

в) засобом, а не метою

г) метою, а не засобом

18. З точки зору правової аксіології право може бути?

а) інструментальною цінністю

б) самоцінністю

в) не вважається за цінність

г) інструментальною цінністю та самоцінністю

19. З точки зору позитивістського праворозуміння найвищою цінністю вважається?

а) закон

б) свобода

в) людина

г) власність

20. З точки зору природно-правового мислення найвищою цінністю є?

а) закон

б) людина

в) держава

г) правопорядок

Завдання для самостійного вивчення

1. Що означає термін «цінність»?
2. Як співвідносяться поняття «цінність» та «оцінка»?
3. Дайте визначення таких понять, як мета, ціннісна орієнтація, оцінка, норма.
4. Яке місце посідають цінності в структурі людської діяльності?
5. Назвіть вищі цінності людини і дайте їхню коротку характеристику.
6. У чому відмінність індивідуальних і суспільних цінностей? Які цінності є правовими і чому?
7. Назвіть вищі цінності людини і дайте їхню коротку характеристику.
8. Що являє собою рівність? Як співвідносяться свобода і рівність?
9. Яке місце посідає справедливість у системі вищих цінностей? Як співвідносяться справедливість і право?
10. Порівняйте такі висловлювання Сенеки і Цицерона: «Несправедливий закон не створює права» і «Своєю силою закони зобов'язані праву».

Теми рефератів

1. Правові ідеали в системі загальнолюдських цінностей.
2. Процес соціалізації особистості та проблема формування ціннісних орієнтацій.
3. Сучасні теорії справедливості: зміст і структура.
4. Антиномії справедливості й антиномії права.
5. Загальне благо як моральна і правова цінність. Ціннісні орієнтації особистості як найважливіші елементи її внутрішньої структури.
6. Цінність як центральне поняття філософської аксіології. Основний критерій цінності.
7. Сутність та основні етапи розвитку філософської аксіології, її зв'язок з правовою аксіологією.
8. Поняття про інструментальну (службову) цінність права.
9. Власна цінність права як методу цивілізованого вирішення конфліктів у суспільстві.
10. Особистісні, екзистенційні цінності в системі природного права.

Тема 6. Сутність людини як основа антропологічного обґрунтування права

Тестові завдання

1. В якій концепції стверджується, що людина є продуктом природного відбору?

- а) теологічній
- б) космологічній
- в) еволюційній
- г) езотеричній

2. Яке поняття виражає ототожнення людиною самої себе з тими чи іншими соціальними групами, категоріями, культурами тощо?

- а) індивідуальність
- б) ідентичність
- в) соціалізація
- г) конформізм

3. Яка особливість буття людини відрізняє її від усіх інших живих істот?

- а) боротьба за існування
- б) одночасне перебування в природі, суспільстві та культурі
- в) обміні енергією з навколишнім середовищем
- г) відносини панування-підкорення

4. У творі «Політика» Арістотель стверджує, що людина за своєю природою є?

- а) правова тварина
- б) політична тварина
- в) економічна тварина
- г) розумна тварина

5. У філософському розумінні соціальність людини є?

- а) форма вирішення суперечності між вітальністю і духовністю
- б) сукупність набутих людиною якостей, що забезпечують її здатність існувати в суспільстві
- в) належність особистості до ноосфери
- г) залежність особистості від духовних чинників суспільного життя

6. Основним завданням правової антропології є?

- а) формування ідеального типу правової свідомості
- б) обґрунтування ідеї права як особливого нормативного порядку, який базується на уявленнях про сутність людини
- в) обґрунтування форм індивідуального буття людини
- г) обґрунтування цінностей-існування людини

7. Сутність людини, згідно з сучасною філософією права, полягає у тому, що вона є?

- а) духовно-практичною істотою
- б) біо-соціо-духовною істотою
- в) сукупністю суспільних відносин
- г) соціально-перетворюючою істотою

8. Тип цивілізації, притаманний сучасному рівню розвитку західного суспільства?

- а) космогенний
- б) техногенний
- в) індустріальний
- г) антропогенний (інформаційне суспільство)

9. Що є предметом філософської антропології?

- а) найзагальніші підстави пізнання людиною світу
- б) найзагальніші підстави творення людиною свого буття в світі
- в) найзагальніші підстави перетворення людиною світу

г) вироблення найзагальніших схем поведінки

10. Яка галузь філософії права досліджує антропологічні передумови становлення права?

- а) правова онтологія
- б) правова гносеологія
- в) правова аксіологія
- г) правова антропологія

11. Невідчужуваними природними правами людини за Дж. Локком є?

- а) право на свободу, життя, радість
- б) право на віру, матеріальні блага, духовні блага
- в) право на життя, свободу, власність
- г) право на свободу, творчість, щастя

12. Томас Гоббс називав природний, додержавний стан людського суспільства?

- а) “чиста дошка”
- б) “загальне благоденство”
- в) “війна всіх проти всіх”
- г) “золотий вік”

13. Народний суверенітет у розумінні Ж.-Ж. Руссо – це?

- а) верховенство народу над правлячою елітою
- б) незалежність народу від правлячої еліти
- в) здійснення народом загальної волі у формі державної влади
- г) формування правлячої еліти народом

14. І. Кант вважав основною антропологічною підставою права те, що людина?

- а) природна істота, підвладна необхідності
- б) суспільна істота, над якою панують закони історії
- в) автономна істота, здатна «бути господарем самому собі»
- г) релігійна істота, яка є інструментом Божественного провидіння

15. Ж. Карбоньє визначив основну юридично-значущу властивість людини як?

- а) здатність підкорятися волі держави
- б) здатність жити в суспільстві
- в) здатність створювати і сприймати право
- г) здатність «бути господарем самому собі»

16. Яке поняття відображає прагнення людини пояснити собі та іншим своє місце у світі?

- а) громадянська позиція
- б) національна ідея
- в) сенс життя
- г) антроподіцея

17. У філософському розумінні особистість – це?

- а) окремий представник людського роду, окремо взята людина

- б) поняття, що відображає загальні риси людського роду, тобто характеризує родову істоту
- в) неповторний, самобутній спосіб буття конкретної особи як суб'єкта самостійної діяльності, індивідуальна форма суспільного життя людини на противагу типовості, загальності
- г) людський індивід, узятий в аспекті його соціальних якостей (погляди, цінності, інтереси, моральні переконання тощо), тобто це людина, що пройшла процес соціалізації

18.Філософський зміст прав людини полягає в їх розумінні, як?

- а) правового зв'язку особи і держави
- б) закріплених в міжнародних нормативно-правових актах декларативних побажань щодо змісту національних правових систем
- в) похідних від волі держави, закріплених в нормативно-правових актах можливостях правомірної поведінки
- г) до-політичних, незалежних стандартів, завдяки яким можуть вдосконалюватися, критикуватися закони, діяльність уряду та інших політико-правових інститутів, тобто критеріїв їх легітимації

19.Суб'єктивні права, на володіння якими може претендувати кожна людина незалежно від обставин – це?

- а) права громадянина
- б) суб'єктивні права
- в) права людини
- г) політичні права

20.Скільки поколінь прав людини виділяють на сучасному етапі розвитку світової спільноти?

- а) одне
- б) два
- в) три
- г) чотири

Завдання для самостійного вивчення

1. Що вивчає філософська і правова антропологія?
2. Сформулюйте основні питання правової антропології.
3. Як пов'язані між собою «образ людини» і «образ права»?
4. Що таке «правова людина»?
5. Що являє собою природа людини і в чому полягає необхідність правопорядку?
6. Визначте співвідношення понять «людина», «індивід», «особа», «особистість» у праві.
7. Що з погляду сучасної філософії становлять права людини і який зміст стосовно них мають вирази «природні», «священні», «невідчужувані»?
8. Як обґрунтувати безумовну цінність прав людини?

9. Яку функцію виконують права людини в сучасному світі? Що відповідно до концепції П.Рикера є антропологічною основою права? Хто є суб'єктом права?
10. Яка, на Ваш погляд, форма індивідуального буття людини (індивід, особистість, індивідуальність) відповідає поняттю суб'єкта права?

Теми рефератів

1. Особливості філософського осмислення проблем людини.
2. Проблема сутності людини на різних етапах розвитку філософії.
3. Людина як єдність біологічного й соціального.
4. Проблема співвідношення особистості і права: зміст і структура основних концепцій.
5. Проблематика правової антропології, її місце в системі філософії права.
6. Історичні типи еволюції прав людини.
7. Філософсько-правове осмислення інституту прав людини.
8. Теорія природного права як підґрунтя філософсько-правового осмислення прав людини.
9. Особа та її приватне життя в громадянському суспільстві.
10. Обґрунтування прав людини як моральних критеріїв правопорядку.

Тема 7. Актуальні проблеми взаємодії права та влади в контексті євроінтеграції та глобалізації

Тестові завдання

1. Концепцію «ідеальної держави», що складається із трьох прошарків (правителів, воїнів і робітників), описує в своїх творах?

- а) Фалес
- б) Демокріт
- в) Платон
- г) Арістотель

а) 2. Хто є автором теорії розподілу влад?

- б) Вольтер
- в) Руссо
- г) Дідро
- д) Монтеск'є

3. Т. Гоббс називав природний, додержавний стан людського суспільства?

- а) «чиста дошка»
- б) загальне благоденство
- в) війна всіх проти всіх
- г) первіснообщинний лад

4. Влада, яку приймають народні маси і яка спирається на їх добровільну згоду підкорятися, а не нав'язується їм силою, у філософії права називається?

- а) офіційною

- б) усталеною
- в) народною
- г) легітимною

5. Який компонент є зайвим у структурі демократичної влади?

- а) контроль над ресурсами
- б) участь у прийнятті рішень
- в) володіння волею і впливом
- г) придушення опозиції

6. Які основні види легітимації влади (за М. Вебером)?

- а) традиційна, харизматична, раціонально-легальна
- б) інституційна, дифузна
- в) партикулярна, універсальна
- г) правова, моральна релігійно-міфологічна

7. Які виділяють моделі влади?

- а) потенційна влада
- б) влада репутації
- в) влада прийняття рішень
- г) всі відповіді вірні

8. Яке з названих понять відображає метод влади, котрий виокремлюють у філософії політики та філософії права?

- а) авторитет
- б) примус
- в) право
- г) всі відповіді вірні

9. Які виділяють основні форми влади?

- а) панування та організація
- б) керівництво та контроль
- в) управління та керівництво
- г) всі відповіді вірні

10. Основною ознакою влади є?

- а) наявність волі до влади та прагнення за її допомогою керувати суспільством
- б) визнання права наказувати тими, хто виконуватиме накази
- в) наявність знань, що дозволяють вести спільноту до поставлених цілей
- г) можливість і здатність суб'єкта нав'язувати свою волю іншим та забезпечувати її виконання

11.3 точки зору сучасної науки державна влада є?

- а) елементом політичної влади
- б) політична влада входить до структури державної влади
- в) існує паритет державної та політичної влади
- г) політична і державна влада складають структуру правової влади

12. Яке розуміння права домінує в авторитарному і тоталітарному суспільствах?

- а) природно-правове

- б) позитивістське
- в) лібертаристське
- г) гуманістичне

13.Що визначається через правову активність громадян та акти реалізації права?

- а) правова свідомість
- б) правовий інститут
- в) правова поведінка
- г) правова позиція

14.В якій формі суспільної свідомості наявні елементи абсолютизації, звеличування певних ідей, їхня орієнтація на обслуговування відповідних практичних, політичних цілей?

- а) релігія
- б) мораль
- в) право
- г) ідеологія

15.Політична партія є інститутом?

- а) держави
- б) громадянського суспільства
- в) функціонує в межах структурних взаємозв'язків держави та громадянського суспільства
- г) має особливий статус функціонування в межах політичної системи

16.Який мислитель розумів під громадянським суспільством єдність громадян об'єднаних приватними інтересами?

- а) Жан-Жак Руссо
- б) Г. Гегель
- в) Платон
- г) Конфуцій

17.Що вважається соціальною основою громадянського суспільства?

- а) середній клас
- б) представники владних структур
- в) профспілки
- г) бюрократичний апарат

18.Обов'язковою умовою існування правової держави є?

- а) побудова парламентсько-президентської республіки
- б) реформування судової системи
- в) наявність державної ієології
- г) розподіл влади на три гілки

19.Що із переліченого не можна вважати інститутом громадянського суспільства?

- а) церкву
- б) сім'ю
- в) засоби масової інформації

г) уряд

20. Що не є атрибутом соціальної держави?

- а) індивідуальність
- б) забезпечення прав і свобод
- в) колективна ідентичність
- г) політична активність громадян

Завдання для самостійного вивчення

1. Яка роль політико-правових інститутів у соціальному житті людини?
2. Чому не може бути здійснено право без інститутів?
3. Що таке влада? Як співвідносяться влада і право?
4. Що таке легітимація, які існують її види? Який зміст мають поняття «легітимність» і «легальність»?
5. Як співвідносяться суверенітет народу і права людини як принципи легітимації?
6. Як співвідносяться держава і право і в чому зміст понять правління права і верховенство права?
7. Що таке правове суспільство? Які перспективи його формування в Україні?
8. Чи тотожні поняття «легітимація» і «легалізація»?
9. Як співвідносяться право і закон? Чи завжди закон є правовим явищем?
10. Чи можна поєднати реалізацію принципу гуманізму та примус в діяльності поліції?

Теми рефератів

1. Проблема співвідношення права і політики, «букви та духу» закону.
2. Правова ідеологія та психологія: основні тенденції розвитку, змісті структура.
3. Влада і управління, влада і демократія, влада і свобода: співвідношення в культурно-історичному процесі.
4. Проблема співвідношення права і влади: державна влада в системі соціального регулювання.
5. Державний примус як специфічний засіб забезпечення дієвості права в суспільстві.
6. Влада та право у цивілізації майбутнього.
7. Філософські проблеми взаємодії права та державно-владних органів в процесі євроінтеграції та глобалізації.
8. Громадянське суспільство як гарант соціальної свободи.
9. Моральність і законність в застосуванні покарання.
10. Генеза ідеї верховенства права в історії філософсько-правової думки.

6. Індивідуальні завдання (курсіві, дипломні роботи) (не передбачені навчальним планом)

7. Методи навчання

Під час освітнього процесу використовуються методи навчання: *словесні методи* (розповідь-пояснення), *наочні* (ілюстрація), *практичні* (репродуктивні, проблемно-пошукові, інтерактивні (дискусія)).

8. Форми та методи контролю, критерії оцінювання результатів навчання

Форми контролю – усне та письмове опитування. *Контроль самостійної роботи* здійснюється шляхом перевірки виконаних завдань, передбачених програмою.

Методи поточного контролю:

- усне опитування (бліц-опитування, фронтальне опитування);
- тестування;
- поняттєве вправлення;
- групові завдання, що передбачають розв'язання або підготовку проблемних ситуацій.

При поточному контролі оцінюються усні виступи, вирішення практичних завдань і тестів, творчі роботи.

Методи підсумкового контролю: усна відповідь або тестування.

При підсумковому контролі застосовується 100-бальна шкала оцінювання, а також національна система (відмінно, добре, задовільно, незадовільно) та система ECTS (A, B, C, D, E, F, FX).

Розподіл балів, що присвоюються здобувачеві

Накопичення балів з тем за усі види робіт								Підсумковий контроль	Підсумкова кількість балів
max 60%								max 40 %	max 100 %
								Екзамен	
Тема 1	Тема 2	Тема 3	Тема 4	Тема 5	Тема 6	Тема 7	Самостійна робота	40	100
5	5	5	5	5	5	5	5		

Шкала оцінювання

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
		Оцінка	Пояснення
90-100	відмінно	A	відмінне виконання
85-89	добре	B	вище середнього рівня
75-84		C	загалом хороша робота
66-74	задовільно	D	непогано
60-65		E	виконання відповідає мінімальним критеріям
35-59	незадовільно	FX	необхідне перескладання
1-34		F	необхідне повторне вивчення курсу

9. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає дисципліна

Програми та силабус навчальної дисципліни, мультимедійна система з можливостями візуальної презентації навчальних матеріалів у вигляді слайдів та аудіо-/відео-, тексти лекції, навчально-методичні матеріали на офіційному вебпорталі НАВС «Дистанційні курси».

10. Перелік питань для підсумкового контролю з навчальної дисципліни

1. Поняття світогляду та його історичні типи.
2. Етимологія та змістове наповнення поняття «філософія».
3. Світогляд і його структура.
4. Предмет і функції філософії.
5. Предмет і об'єкт філософії.
6. Структура філософії.
7. Філософія права як складова соціальної філософії.
8. Особливості філософії права як науки про граничні засади права.
9. Структура і головне завдання філософії права.
10. Дискусія про предмет філософії права.
11. Філософсько-правова рефлексія як метод пізнання права.
12. Філософія права в системі філософських та юридичних наук.
13. Функції і значення філософії права.
14. Інтелектуальне середовище та інструментарій методології пізнання права.

15. Методологія як система принципів і способів організації пізнання права та юридичної практики.
16. Методологія права та її рівні.
17. Методологія філософії права та основні підходи до її розуміння.
18. Методологічна функція філософії права в системі правової науки.
19. Загальна характеристика діалектики як методу філософії права.
20. Структурна побудова методології філософії права.
21. Природне право як ідея та ідеал права.
22. Співвідношення філософії права, загальної теорії права та соціології права.
23. Г. В. Ф. Гегель: діалектичний розвиток права.
24. Деонтологічна концепція природного права І. Канта.
25. Особливості використання категорій діалектики щодо аналізу структури та елементів у праві.
26. Юридико-позитивістський тип праворозуміння (теорії позитивного права).
27. Юснатуралістський тип праворозуміння (теорії природного права).
28. Загальна характеристика способів обґрунтування права.
29. Історичні типи об'єктивізму як способу обґрунтування права.
30. Характерні риси правого суб'єктивізму.
31. Інтерсуб'єктивність як парадигма сучасної концепції природного права.
32. Онтологія: проблематика та основні концепції.
33. Історична еволюція поглядів на буття.
34. Онтологічний вимір права. Право як особлива реальність.
35. Людська взаємодія як основа права.
36. Природне і позитивне право як основні структурні елементи правової реальності.
37. Форми буття права: ідея права, закон, правове життя.
38. Правова свідомість: сутність, структура і функції.
39. Суспільство, культура, цивілізація як об'єкти філософсько-правового аналізу.
40. Право як феномен культури. Місце та роль права в становленні цивілізації.
41. Гносеологія як галузь філософського знання: проблематика і основні концепції.
42. Проблема пізнання в історії філософської думки. Проблема суб'єкта і об'єкта пізнання.
43. Різноманіття форм знання і пізнавальної діяльності. Чуттєве і раціональне пізнання.
44. Класична і постнекласична парадигма розуміння пізнання.
45. Загальна характеристика правової гносеології.
46. Категорія істини як центральна категорія правової гносеології.
47. Право і закон: спільне і відмінності в процесі пізнання.
48. Правова практика як критерій правової істини.
49. Основні етапи, рівні та методи пізнання у праві.
50. Пізнавальні процеси у правотворчості.

51. Категорія цінності та її осмислення в історичному розвитку філософсько-правової думки.
52. Правова аксіологія як складова філософії права. Особливості ціннісного підходу в дослідженні права.
53. Життя, гідність, власність і система загальнолюдських цінностей у праві.
54. Свобода та відповідальність як правові цінності.
55. Рівність, справедливість, законність та їх місце в системі правових цінностей.
56. Аксіологічний вимір правової науки, юридичної практики та правоохоронної діяльності.
57. Свобода та відповідальність як цінності.
58. Право як міра свободи.
59. Особистісні, екзистенційні цінності в системі природного права.
60. Сучасні теорії справедливості.
61. Поняття антропології, визначення та систематизація її різновидів.
62. Правова антропологія: проблематика і основні концепції.
63. Образ людини в праві.
64. Антропологічні підстави права.
65. Особистість і право. Особистісний вимір права: статус, ролі, правосвідомість.
66. Право і правосвідомість як феномен співіснування індивідів.
67. Співвідношення понять «людина», «індивід», «особа», «індивідуальність», «особистість» у праві.
68. Філософсько-правове обґрунтування прав людини.
69. Характерні риси еволюції прав людини.
70. Роль прав людини як моральних критеріїв правопорядку.
71. Філософсько-правові аспекти осмислення інституту прав людини.
72. Влада як філософсько-правова категорія: поняття, структура та види.
73. Ідея влади в історії філософії права.
74. Концептуальні підходи до проблеми визначення політичної влади
75. Специфіка філософсько-правового підходу до влади, примусу, насилля та правової діяльності.
76. Проблема поглинання особистості владою і заперечення нею права.
77. Ресурси політичної влади, її функції і тенденції розвитку.
78. Роль права у здійсненні влади. Право як засіб трансформації влади.
79. Співвідношення права і політики, «букви та духу» закону.
80. Філософські проблеми взаємодії права та державно-владних органів в процесі євроінтеграції та глобалізації.
81. Правова реальність в контексті європейської інтеграції: зміна фундаментальних засад.
82. Значення філософської культури для підготовки правників.
83. Роль влади в становленні та розвитку права.
84. Взаємозв'язок форми держави та ціннісних основ правової системи.

85. Конкретно-історичний механізм об'єктивної обумовленості права та законодавства.
86. Право як рівний і справедливий масштаб свободи.
87. Гуманістична спрямованість професійної діяльності правників.
88. Сутність і соціальна природа морально-професійних конфліктів у практичній діяльності правників.
89. Філософський аналіз правової культури правника.
90. Гуманізм права та його втілення в практичній діяльності правників.

11. Рекомендовані джерела інформації

Основна

Нормативно-правові акти:

1. Декларація принципів толерантності: затв. резолюцією 5.61 Генеральної конференції ЮНЕСКО від 16.11.1995 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_503.
2. Декларація проти катувань та інших жорстоких нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання: прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 09.12.1975 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text
3. Загальна декларація прав людини: затв. резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: прийнята Радою Європи 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
5. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
6. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України від 13.12.2022 р. № 2834-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>

Першоджерела

1. Кант І. Прологомени до кожної майбутньої метафізики, яка може постати як наука. Пер. з нім., вступ. ст., комент., прим. В. Терлецького; відп. ред. В. Кебуладзе. Вид. 2-ге, уточн. і допов. Харків. 2018. 211 с.
2. Макиавеллі Ніколо. Державотворець. Про військове мистецтво. Пер. з італ. Валентини Балог. Київ: Арій, 2023. 407 с.
3. Платон. Держава. Пер. з давньогрец. Дзвінка Коваль. 2-ге вид., перероб. Львів. 2021. 457 с.
4. Попович Мирослав. Філософія свободи / Видавництво Фоліо. 2019. 524 с.

Підручники, навчальні посібники

1. Актуальні проблеми філософії ХХ-ХХІ століть. За заг. ред. д-ра філос. наук І. В. Карівця. Навчальний посібник. Л.: Львівська політехніка, 2022. 240 с.
2. Актуальні проблеми філософії права: посібник / О. М. Балинська, А. С. Токарська, В. А. Яценко; за заг. ред. О. М. Балинської. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 612 с.
3. Александрова О.С., Горбань О.В., Мартич Р.В. Філософія права: Навчально-методичний посібник. Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2020. 126 с.
4. Гайдулін О.О. Філософія права. Європейські парадигми праворозуміння: Підручник для вищ. військ. навч. закл. Київ : НУОУ імені Івана Черняхівського, 2021. 472 с.

5. Петрушенко В.Л. Філософія. Вступ до курсу, історія світової та української філософії, фундаментальні проблеми сучасної філософії: навч. Посіб. Львів: Вид-во Львів. Політехніки, 2019. 594 с.
6. Політико-правова ментальність українського соціуму в умовах європейської інтеграції: монографія / За ред. М.П. Требіна. Харків: Право, 2019. 744 с.
7. Рабінович П.М. Основи теорії та філософії права: навч. посібник. Львів : Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2021. 256 с.
8. Романова А. С. Проблеми філософсько-правових наукових досліджень: навч. посіб. / Романова А. С., Щербай І. Р. Львів: Растр-7, 2023. 170 с.
9. Сабадуха В. О. Філософія критичного мислення та прийняття рішень: підручник. Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2023. 679 с.
10. Торяник В.М., Макушев П.В. Філософія та соціологія права: у схемах та визначеннях. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2020. 244 с.
11. Філософія: підруч. Для студ. вищ. навч. закл. / О.Г. Данильян, О.П. Дзьобань. (Гриф МОН України), 3-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2020. 432 с.
12. Хамітов Н. В. Філософська антропологія: актуальні проблеми. Від теоретичного до практичного повороту / Н. В. Хамітов. 5-те вид., випр. і допов. Київ: КНТ, 2023. 394 с.

Додаткова

1. Ассман А. Права та обов'язки людини. У пошуках нового суспільного договору. К.: Дух і Літера, 2020. 104 с.
2. Бандура О.О. Онтологія права як складова філософської онтології. Філософські та методологічні проблеми права. 2021. № 2 (22). С. 48-55.
3. Ванджурак Р.В. Вплив давньогрецької філософії права на сучасну українську юриспруденцію : монографія / наук. Ред. М.В. Костицький. Київ : Вістка, 2023. 248 с.
4. Костицький М.В. Потреба використання цілісної методології в сучасній юридичній науці. Філософські та методологічні проблеми права. 2022. № 1 (23). С. 7-13.
5. Костицький М.В., Кушакова-Костицька Н.В. Методологія теоретичного та практичного пізнання в юриспруденції як науково-практичному комплексі Філософські та методологічні проблеми права. 2023. № 1 (25). С. 9-17.
6. Кравець В. М., Павлишин О. В. Інформаційне суспільство та право в інформаційному суспільстві з позиції філософії права. Філософські та методологічні проблеми права. 2018. № 1-2 (15-16). С. 259-261.
7. Кравець В. М. Новітній підхід до проблеми взаємозв'язку права та моралі в інформаційному суспільстві. Філософські та методологічні проблеми права. 2022. № 1 (23). С. 114-116.
8. Колич О. Генеза принципу рівності у праві: філософсько-правова характеристика. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2022. Т. 9, № 4. С. 57-64. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2022_9_4_11.

9. Малишев Б. В. Деякі аспекти методологічних особливостей загальної теорії права і філософії права. Право і громадянське суспільство. Електронний журнал. 2021. Режим доступу: <http://lclaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/1-2-2013/item/94-deiaki-aspekty-metodolohichnykh-osoblyvostei-zahalnoi-teorii-prava-i-filosofii-prava-malyshev-b-v>
10. Марценюк Т. Гендерна рівність і недискримінація на практиці. К.: Комора, 2021. 176 с.
11. Павлишин О.В. Міжпредметні зв'язки філософії права / О.В. Павлишин // Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 2 : Філософія права. Х. : «Право», 2017. С. 471-475.
12. Павлишин О. В. Правова реальність як знакова система: монографія / О. В. Павлишин. Харків: Право, 2017. 336 с.
13. Павлишин О.В. Семіотика права: монографія / за заг. наук. ред. акад. М.В. Костицького. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. 693 с.
14. Сємко М.О. Філософія права та її значення в процесі реформування правової системи України. Аналітично-порівняльне правознавство. 2023. № 2. С. 430-434. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/anopr_2023_2_77

Інформаційні ресурси

1. Посилання на науковий журнал «Філософські та методологічні проблеми права» (<https://philosophy.naiu.kiev.ua/index.php/philosophy/issue/archive>).
2. Перелік основних довідників Тематичних ресурсів з філософії у комп'ютерній мережі INTERNET (<https://dn.naiu.kiev.ua/course/view.php?id=706>;
3. Безкоштовні електронні підручники в онлайн-режимі «Гуманітарні науки» (https://pidru4niki.com/1658092552093/filosofiya/filosofiya_prava).
4. Перелік основних довідників Тематичних ресурсів з філософії у комп'ютерній мережі INTERNET (<http://www.bihun.in.ua/phillaw/>)
5. Додаткові філософські ресурси комп'ютерної мережі INTERNET (<https://www.youtube.com/watch?v=4qrifdIxtiY&list=PL48Q51pndTVk4Ec0tOgTFQFVGUIRO8Cq8>; <https://www.youtube.com/watch?v=50xy4jS36H4>; <https://www.youtube.com/watch?v=z74Fa4Hz2Xo>).
6. Програмний продукт «Мультимедійний підручник «Філософія права» / М.В. Костицький, В.М. Кравець, О.В. Павлишин та ін., К.: НАВС, 2014. Свідоцтво № 53374 (зареєстр. 29.01.2014); https://arm.naiu.kiev.ua/books/fil_prava_pidr/index.htm
7. Програмний продукт «Мультимедійний навчальний посібник «Філософія» / М.В. Костицький, В.М. Кравець, О.В. Павлишин, Ю.С. Симон та ін.), К.: НАВС, 2017. Свідоцтво № 72043 (за реєстр. 18.05.2017); <https://arm.naiu.kiev.ua/books/filosofia-30012017/index.html>
8. Дистанційний курс з навчальної дисципліни «Філософія» / В.М. Кравець, О.В. Павлишин, Ю.С. Симон та ін. К.: НАВС, 2020. Свідоцтво № 100890 від 24.11.2020 р. Режим доступу: <http://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/18247>

9. Електронні презентації з навчальної дисципліни «Філософія» / В.М. Кравець, О.В. Павлишин, Ю.С. Симон та ін. К.: НАВС, 2020. Свідоцтво № 100891 від 24.11.2020 р. Режим доступу: <http://elar.naiaau.kiev.ua/handle/123456789/18246>.

Підписи авторів РПНД:

Михайло КОСТИЦЬКИЙ

Олег ПАВЛИШИН

Віталій КРАВЕЦЬ

Юрій СИМОН